

Lingvazin

Magazin za jezik i književnost Broj XII/1 Decembar 2024. ISSN 2303-4831

- Tema broja:
450 godina
od prve vijesti
o sevdalinci

- Nove knjige u
izdanju IZBJIK-a

HALID BULIĆ

NA MARGINAMA
LEKSIKOGRAFIJE
I GRAMATIKE

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli
2024.

Halid Bulić

Uzvici
u savremenom
bosanskom
jeziku

hej

kuc-kuc

Sadržaj

Lingvazin – Magazin za jezik i književnost

Izdavač
Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Adresa izdavača
Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
Bosna i Hercegovina

Glavni i odgovorni urednik
Halid Bulić

Konsultanti
Refik Bulić (lingvistika)
Azra Verlašević (književnost)
Najil Kurtić (mediji)

Redakcija
Nejla Kalajdžisalihović
Azra Hodžić-Čavkić
Naida Osmanbegović
Amina Bulić
Anida Malkić

Dizajn i prijelom
Halid Bulić

Ilustracija na naslovnici
Dženis Avdić

Lektura
Autori

Lingvazin izlazi najmanje jedanput godišnje i besplatan je.

Objavljuje se na veb-stranici:
www.izbjik.ba.

 Halid Bulić

ISSN 2303-4831

Lingvazin je indeksiran u bazi podataka EBSCO.

Mišljenja i stavovi koje zastupaju autori nisu nužno i stavovi Redakcije.

03 Uvodnik

04 S povodom

04 Sead Šemsović
Sevdalinke o ašikovanju

07 Nirha Efendić
Sevdalinka – pjesma čuvstva

10 Radovi

10 Azra Hodžić-Čavkić
Iza kulisa *Prijatelja*: Idiomske skupine i njihove komponente

14 Hana Hajrić
Kognitivnosemantička analiza jezika nogometne utakmice

20 Jezik u praksi

20 Ajla Bešlija
Problemski pristupi pleonazmima u bosnistici

23 Aldina Šaljić
O nekim neosviještenim pleonazmima u novinarsko-publicističkom stilu

29 Osvrti

29 Adisa Ahmetpahić
Studentska konferencija *English Language Day 2024* na Filozofskom fakultetu u Zenici

30 Lingvazin predstavlja

30 Gaj Tomaš
Kad se u Hrvatskoj govori o jeziku, uglavnom se govori o tome što je “pravilno”, a što ne. Htio sam to promijeniti

32 Aleksandra Salamurović
Podkast *Balkans Calling – Voices from the Region*

32 Dina Stanković
Slavstvuyte! – podkast o velikoj ljubavi

Dobrodošlica

Mного je događaja po kojima bi u historiji bosanskohercegovačke nauke, umjetnosti i kulture mogla biti zapamćena 2024. godina. Na samom početku želim istaknuti dva takva događaja, za koje mislim da zaslužuju mnogo više pažnje nego što su je u bosanskohercegovačkoj javnosti dobili.

Krajem ljeta objavljena je i javnosti predstavljena *Gramatika bosanskoga jezika. Sintaksa. Knjiga 1* Ismaila Palića, koja je po pristupu i zahvatu veliko osvježenje u bosnističkoj lingvističkoj produkciji, za kojom bi trebali slijediti novi tomovi i koja će, nadamo se, biti i podstrek za nova istraživanja ili preispitivanja gramatičkih pojava bosanskog jezika.

A 4. decembra putem medija obradovani smo vijestima da je na 19. sjednici Međuvladina komiteta za očuvanje nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a, koja se održavala u Asunciónu (Republika Paragvaj) od 2. do 6. decembra 2024. godine, odlukom 19.COM 7.B.24 sevdalinka uvrštena na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Tekst odluke dostupan je na linku: <https://ich.unesco.org/en/decisions/19.COM/7.B.24>.

Slučajno ili ne, ta odluka donesena je 450 godina nakon jednog ljubavnog događaja, čije se spominjanje u dokumentima smatra prvom viješću o sevdalinci. Čuvena “zgodna na splitskom pazaru”, kako je spominje profesor Munib Maglajlić, odigrala se 1574. godine, kada je mladić Adil, Bošnjak iz Klisa, koga sada priznajemo kao prvog poznatog pjevača i pjesnika sevdalinke, otpjevao pjesmu o ljubavi dok je pored njega prolazila Splitska Mara, kojoj je pjesma bila namijenjena.

U čast 450. godišnjice tog događaja u rubrici *S povodom* u ovom broju *Lingvazina* objavljujemo dva teksta o sevdalinci: “Sevdalinke o ašikovanju” Seada Šemsovića i “Sevdalinka – pjesma čuvstva” Nirhe Efendić.

U rubrici *Radovi* možete čitati dva teksta inspirirana televizijom. Azra Hodžić-Čavkić piše o nekim idiomskim skupinama zapaženim u televizijskoj seriji *Prijatelji*, a Hana Hajrić predstavlja kognitivnosemantičku analizu jezika televizijskih prijenosa nogometnih utakmica.

Ajla Bešlija i Aldina Šaljić posvetile su po jedan tekst problemu pleonazma u savremenoj jezičkoj upotrebi. Tekstovi su objavljeni u rubrici *Jezik u praksi*.

Izvještaj o studentskoj konferenciji *English Language Day 2024* autorice Adise Ahmetspahić možete čitati u rubrici *Osvrti*.

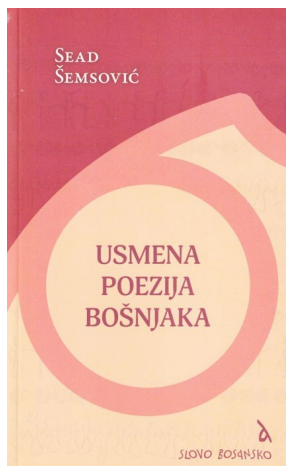
Ovaj put u rubrici *Lingvazin predstavlja* ne govorimo o knjigama, već o podcastima s isključivo ili dominantno lingvističkom tematikom. Čitaoci su u *Lingvazinu* (u broju IX/2, decembar 2021) već imali priliku iz prve ruke saznati informacije o podcastu *Slobodnim stilom*. U ovom broju objavljujemo tekstove o trima podcastima: *Bliski susreti jezične vrste* (Gaj Tomaš), *Balkans Calling – Voices from the Region* (Aleksandra Salamurović) i *Slavstvuyte!* (Dina Stanković).

Na posljednjim stranicama najavljujemo nove knjige iz izdavačke produkcije Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli: *Bosanski pravopisni priručnik* Refika Bulića te knjigu koje ne bi moglo biti da nema *Lingvazina: Traganje i trajanje u jeziku: Lingvazinovi intervjui*, koju je uredio Halid Bulić.

Kao i uvijek dosad, želimo da čitanje *Lingvazina* bude ugodno i korisno svima do kojih on dopre kao i da svi oni koji ga budu čitali shvate njegovu pojavu kao poziv za saradnju.

Halid Bulić

Sevdalinke o ašikovanju*

Pored zapamćenja imenâ i prezimenâ istaknutih pojedinaca – i muških i ženskih – imena naselja, mahala i rijeka, sevdalinka je zapamtila i uzrok svoga nastanka – ašikovanje. Samo u onim mjestima i samo u onim zajednicama u kojima je ova vrsta ljubavnog razgovora bila razvijena, pojavljuje se sevdalinka. Svaka sličnost neke pjesme s originalnom sevdalinkom ukazuje na naravski utjecaj najznačajnije lirske tvorevine s Balkana na pjesme koje su se na istom tom prostoru razvijale, ali pod nešto drugačijim okolnostima. Samo je ašikovanje moglo proizvesti sevdahlijski sentiment, a ukoliko se u nekom razblaženom obliku, a ne kao ekstrakt, pojavi u nekom drugom kraju netipičnom za ovakve ljubavne razgovore, to ukazuje na neka intertekstualna relacioniranja a nikako na baštinjenje. Stoga i ne postoji najprije seoska sevdalinka, a potom ni niška, vranjanska ili makedonska, ona je po imenu “bosanska” a po svom porijeklu i imenu baštinika “bošnjačka”, te će se kao takva pojaviti osim Bosne još samo na prostoru Novopazarskog sandžaka.

Ljubavni razgovori se pojavljuju u bošnjačkim mahalama gdje su propisi ponašanja dozvoljavali ovaj vid slobode. U onim kolektivima koji nisu poznavali ovakve slobode nema ni ljubavnih razgovora, a brakovi se unaprijed ugovaraju između dvije porodice. Stoga je ašikovanje odlika liberalnijeg islamskog života, koji se smješta negdje između krute razdvojenosti i potpune raspuštenosti. Strogi principi islamskog morala u bošnjačkoj primjeni poprimili su nešto drugačije oblike. Usljed takvog razumijevanja i doživljaja islama i života uopće, uobličeni su ljubavni susreti općenito poznati pod imenom ašikovanje. Sevdalinka je, dakle, zapamtila način, mjesto i vrijeme ašikovanja, koji nisu tipični ni za koji drugi religijski koncept osim islama, i to onog i onakvog kakav je već stoljećima prisutan na prostoru Bosne.

Ašikovanje podrazumijeva ljubavni razgovor u kome ne nastaje prelazak iz jedne vrste prostora u drugi: muškarac ostaje u vanjskom / gradskom, a djevojka ostaje u intimnom / kućnom prostoru. Emotivna komprimiranost njihovih riječi nastaje usljed ovakvih okolnosti; tamo gdje su ove okolnosti bile ikoliko drugačije – ašikovanje se nije moglo pojaviti pa samim tim ni sevdalinka.

Iz pjesme *Sjutra petak, ja se dragoj spremam* možemo iščitati ponešto od toga:

Sjutra petak, ja se dragoj spremam,
podne uči, a ja konja sedlam,
ikindija, a ja na pohodu,
akšam geldî, a ja na po puta,
a jacija – ja pod pendžer dragoj!

Iz pjesme saznajemo da je samo jedan dan u nedjelji predviđen za mogući ljubavni razgovor – petak. Priprema za odlazak i samo putovanje traje cijeli dan, a sve su faze omeđene namaskim vremenima – podne, ikindija, akšam i jacija. Put je bez sumnje dalek, jer bi čak i u zimskom periodu trajao najmanje četiri sata, a u ljetnjem i do šest sati – vrijeme od ikindije do jacije, koliko traje samo putovanje. Nakon što pređe to veliko rastojanje, čime je zadovoljena i simbolika njihove udaljenosti i želje za približavanjem, kao jedne od temeljnih poetičkih odlika sevdalinke, momak stiže *pod pendžer* kao svoje konačno odredište. Sevdahlijski senzibilitet u ovoj se pjesmi nalazi u očitovanju momkove spremnosti da putuje cijeli dan kako bi samo do pod pendžer drage stigao. Stoga je i emotivna komprimiranost čežnjom u njegovom monologu mnogostruko veća nego li je to u ljubavnim pjesmama koje nisu sevdalinke. U ovim se pjesmama ne pjeva o čežnji, ona se oslikava djelom.

* Tekst je objavljen u knjizi *Usmena poezija Bošnjaka* iz edicije *Interpretacije iz Bošnjačke književnosti* (Zavod za kulturu sandžakačkih Bošnjaka, Novi Pazar, 2020, str. 51–57; Slovo bosansko, Sarajevo, 2021, str. 49–56). Ovdje ga objavljujemo uz dozvolu autora. (Prim. ur.)

Sličan opis nalazimo u pjesmi *Podne vika, a ja iz Travnika*:

Podne vika, a ja iz Travnika,
ikindija, a ja Vlašić prođoh.

Akšam geldi, a ja u Saraj'vo,
na ćupriju Šeherćehajinu.

Do jacije dragoj pod pendžere,
kad mi draga jaciju klanjaše.

Sevdalinka je osim pendžera kao mjesta ašikovanja zapamtila i atmosferu ove vrste ljubavnoga razgovora: *Moćevčiću, mali Carigrade, / dok bijaše, dobar li bijaše! / kroz tebe se proći ne mogaše, / od ćošaka i od mušebaka, / od momaka i od djevojaka*. Pjesnik naizgled distanciran od emotivne komprimiranosti opisuje duh ašikovanja, gdje kao najupečatljivija mjesta prepoznaje ćoškove, kao isturene dijelove gornjeg sprata kuće s prozorima ka sokaku, i mušepke, kao gustu drvenu mrežu na prozorima stare bosanske kuće, koji su služili da od pogleda izvana zaštite najprije ženska lica, a potom i sve ukućane. Pjesnik zapravo svojevrsnim oduševljenjem veliča prizor koji zatiče na sokacima ove znamenite pljevaljske mahale. Pritom, stih *dok bijaše, dobar li bijaše* svjedoči o nekom prošlom vremenu za kojim tuguje nepoznati pjesnik ističući potom ljepotu Ćirkovića Magde.

Sevdalinka je zapamtila najuobičajenije vrijeme ašikovanja – prvi potpuni mrak ili jacijsko doba, stoga će se u sevdalinkama ženskim glasom javiti: “sinoć meni dolazio dragi”; “imam dragog, al’ je na daleko: / dokle dođe pola noći prođe”; “(...) sinoć je najkasnije došo”; “sinoć mi dragi dolazi, / na prozor ruku nasloni”, a također i muškim glasom: “I sinoć sam dolazio, / pod tvoj pendžer postajao”, kojom mladić kazuje da je dolazio, ali da drage nije vidio.

Budući da noć svakako označava intimu, sevdalinski se pjesnik posebno posvećuje ovom dijelu dana te vlastite želje i nadanja uokviruje noćnim ambijentom. Sva svoja ljubavna treperenja želi skriti, a noć podrazumijeva skrivenost od očiju dana. Upravo će stoga noć biti plašt kojim zaljubljeni pokriva svoje tajanstvene uzdahe, a mjesec i zvijezde jedini svjedoci ljubavnog šaputanja. Time će, naravno, prolazak noći izazivati zebnju zaljubljenih, a sam prestanak noći donijet će im tugu. Ovakvi motivi snažno prenose ljubavnu čežnju izgaranja za dragom osobom, što se po intenzitetu ljubavne slike ne može mjeriti niti s jednom drugom vrstom lirske ljubavne pjesme bilo koje usmene književnosti južnoslavenskih naroda.

Zora je u sevdalinci kraj ašikovanja:

Imam dragog, al’ je na daleko:
dokle dođe, pola noći prođe,
dok probudi, pjevci zapjevaju,
dok poljubi, sabah-zora dođe,
sabah-zora – ode dragi doma!

Djevojačke riječi duboke tuge proizašle su iz daljine, koja je razdvaja od dragog, te noći, koja je nedovoljna za njihovo ašikovanje. U svega pet kratkih stihova zaljubljena je djevojka u monološkom kazivanju izrekla svoje jade. Kao i u slučaju momačkog opisa putovanja do drage, i djevojka u gradacijskom nabranju slaže slike brzoga protoka vremena. Iz njezinog rakursa posmatranja nije više u fokusu njegovo putovanje, nego sam ljubavni razgovor. Dok je momak pobrajaio faze pripreme i putovanja, djevojka nastavlja tamo gdje je on stao, njezina pjesma započinje u trenutku njegovog pristizanja pod pendžer – tamo gdje je njegova završila.

Započinjanjem stihova vremenskom odrednicom “dok(le)”, kojom se uobičajeno iskazuje nestrpljenje, djevojka očituje svoje nezadovoljstvo brzim protokom vremena i kratkoćom razgovora s dragim.

Autor ilustracije:
Dženis Avdić

Iščekivanje dragog od jacijskog do sabahskog doba moralo je biti pretočeno u jednu od najljepših sevdahlijskih ostvarenja. Također u samo pet stihova, sada muškim glasom uz navođenje djevojačkog nezadovoljstva u jednom zgusnutom stihu, lirski pjesnik opisuje sam trenutak zore.

Kad puhnuše sabahzorski vjetrovi,
razviše se po hazbašči đulovi,
digoše se sa pendžera zarovi,
iza zara moja draga govori:
“Đe si bio do ova doba, bekrijo!”

Iako sva govori o trenutku zore, bez gradacijskog stepenovanja protoka vremena, pjesma postupno vodi recipijenta od klimatskih uvjeta, preko doživljaja ružičnjaka i podizanja zastora s prozora, pa do ukora koji djevojka izriče dragom koji je dobro pozakasnio. Kontrast koji pjesnik ostvaruje spajanjem svoje opijenosti prirodom i djevojačkog ukora, reflektira stanje zaljubljenika, što posljednjom njezinom riječju biva potvrđeno – *bekrijo*. Njegova ljubavna neprizemljenost uobličena u prva četiri stiha oduševljenja ljepotom zore, nužno nailaze na sasvim racionalnu kritiku u potpunosti praktičnog ženskog ruženja prema okasnjelom momku.

Čistu dijalošku formu sevdalinke bez inicijalnog dijela u kome bi se pojavio objektivni lirski subjekt, a što je najrjeđi poetski obrazac sevdalinke, prepoznajemo upravo u razgovoru o dolasku zore i momkovog odlaska s ašikovanja:

“Zora zori, p’jetli poju,
pusti me, draga moja, da idem!”

“Nije zora, već je hora,
ostani, mili dragi, kraj mene!”

“Ezan uči sa munare,
pusti me, zlato moje, da idem!”

“Nije ezan, već Murtezan,
prilegni, dilber dragi, kraj mene!”

Kao sasvim rijedak poetski obrazac svoj praoblik nalazi u ašiklijskim doskočicama, koje su uobličene kao dva stiha muškog i dva stiha ženskog glasa, a što je po mnogo čemu slično bećarcu. Sve to zajedno opredijelilo je ovu formu ka znatnijoj slobodi ljubavnog očitovanja koje sadrži odbleske erotskog flerta. Samo nepostojanje uvodne formule kojom bi nas objektivni “pripovjedač” ljubavne zgone uveo, otvara sasvim novi pristup ljubavnom razgovoru, jer je recipijent odmah, bez ikakve najave, u samom središtu događanja. Stoga su ovakve pjesme, sasvim dijaloškog karaktera bez uvoda, neposrednije u oslikavanju ljubavnog razgovora. Pritom, najveći dio pjesama ovog poetskog obrasca strukturirane su iz jednog pitanja i jednog odgovora, dok je iznimna rijetkost da taj razgovor bude sastavljen iz više replika, u ovom slučaju dvije njegove i dvije njezine, čime je sasvim ostvarena slika ašiklijskih doskočica, što je nužno rezultiralo pojavom ženskog začikavanja u posljednjem stihu pjesme – “prilegni, dilber dragi, kraj mene”.

Ašikovanje kao institucija bilo je u potpunosti prihvaćeno od društvene zajednice, pri čemu su stanovita priječnja od strane djevojačkog oca ili brata bila u funkciji održavanja mjere u slobodi ljubavnih očitovanja, s jedne, a provjeravanje upornosti i spremnosti zaljubljenog momka, s druge strane. Kolektivna odgovornost očuvanja morala i plemenitih osobina i muškaraca i žena nužno je relaksirala pretjeranu strogost razdvajanja i sprečavala pretjeranu opuštenost, čime je željela oblikovati povoljne okolnosti za nastanak i razvoj budućih zdravih generacija svoga kolektiva.

Sevdalinka je, dakle, pjev slobodnog ljubavnog očitovanja unutar strogog patrijarhalnog sistema vrijednosti, što je jedna od posebnosti bošnjačkog odnosa prema vjeri i vjerovanju kao neodvojivom dijelu svakodnevnog čovjekova života, a nikako kao stege koja sputava i uništava čovjekov zdravi rast i razvoj. ■

Sevdalinka – pjesma čuvstva

Jednu ranu literarnu analizu sevdalinke u vremenu poetskog normiranja ove pjesme, što jeste druga polovina 20. st., ponudila je Hatidža Krnjević u tekstu “O poetskoj strukturi sevdalinke” već 1976. Kao polaznicu svog promišljanja sevdalinke i o sevdalinci preuzela je radove njemačkog slaviste Gerharda Gesemanna, koji se također osobito zanimao za ovu pjesmu, a bio je i na čelu fonografske istraživačke ekspedicije koja je u Sarajevu bilježila narodne pjesme 1937. godine. “Po Gezemanovoj definiciji, sevdalinke pevaju sevdah, a ne ljubav, stanje, a ne osećanje” (Krnjević 1976). Međutim, ono pred čime je Krnjević osobito zastala nisu tek teme i motivski raspon u sevdalinkama, nego i njena percepcija, razvoj, dioba, fenomen unutarnjeg, tj. etimološkog u sevdalinkama i izvanjskog, odnosno prihvaćenog i prepoznatljivog: fenomen po kojem je i dobila ime istočnjačkog porijekla. A ime je dobila (sevdalinka), kako činjenice svjedoče, dosta kasno u odnosu na sam postanak, razvoj i život pjesme, tek u drugoj polovini 19. st. Tačnije u vrijeme njena šireg prepoznavanja, u vrijeme adaptiranja sevdalinke na nove uvjete života. Ono što, prema Krnjević, jeste izvanjsko, a ipak neodvojiva sastavnica u razumijevanju fenomena sevdalinke, njeno je orijentalno “ukrašavanje”, specifične melodije koje su joj davale jedinstven kvalitet, njena performativna sastavnica. To isto prepoznaje i Gesemann u sljedećem navodu: “Pravi bosanskohercegovački a i južnosrbijanski melizam je vrlo teška stvar, jer u njemu ima nešto vrlo fino, delikatno, znak jedne stare, prefinjene duhovne kulture.”

U ocjenjivanju sevdalinke etnomuzikolog Vlado Milošević dao je jednu vrlo strogu ocjenu rekavši da “sevdalinka nastaje s prvom kafanom” i znači upravo ono što se “rascvjetavalo u kafansko-pijanskom i akšamlučko-bečarskom ambijentu” (Milošević 1964: 38). S druge strane, Milošević naziva djevojačkom ljubavnom pjesmom, a ne sevdalinkom ono što je nastalo u patrijarhalnoj sredini “iza mušebaka”. Čini se da je ova stroga ocjena potakla Krnjević na sljedeći stav: “Ako je termin sevdalinka iz druge polovine prošlog veka, a sve upućuje na to, onda je njegova neadekvatnost posve vidljiva, jer on ne pokriva istorijski proces stvaranja i razvijanja ove lirike, već uglavnom neposredno postojeću, živu usmenu pesmu, čiji se evolutivni put ne može pratiti, ali koji se mora podrazumjevati kada je reč o tvorevinama usmenog porekla” (Krnjević 1976: 77). Problem, međutim, koji se javlja u vezi s nominacijom ove pjesme je činjenica da su opsežne zbirke koje su nastale do druge polovine 20. st. već prihvatile naziv sevdalinka u mjeri da bi se teško moglo razdvojiti kojoj je usmenoj tvorevini u prikupljenoj pjesničkoj građi on imanentan, a kojoj ne. Također, mnoge su pjesme nastale po uzoru i predlošku koji je nesumnjivo fenomen radionice usmenog pjesnika kroz stoljeća.

Postoje brojne leksikografske obrade sevdalinke već od 1969. godine, koje je uglavnom vide kao muslimansku gradsku pjesmu, ali za razumijevanje slojevitog značenja samog naziva *sevdalinka*, najbolje će poslužiti leksikografsko određenje ove pjesme koje je ponudio historičar književnosti i folklorist Munib Maglajlić:

Autor ilustracije:
Dženis Avdić

Munib Maglajlić
1945–2015.

“1. ljubavna narodna pjesma nastala, kao muzičko-poetska vjerodostojno folklorna tradicijska tvorevina, u gradskim sredinama Bosne i Hercegovine i Novopazarskog Sandžaka, uobličeniim prodorom istočnjačke kulture življenja i usmeno prenošena vjerovatno već od sredine 16. stoljeća. Pjevana jednoglasno i višeglasno, pretežno tzv. poravnim napjevom, spjevana najčešće epskim desetercem, zatim simetričnim i nesimetričnim osmercem i trinaestercem, kao manje učestalim, te simetričnim dvanaestercem i četrnaestercem, kao i sasvim rijetkim oblicima stiha, sa obiljem varijacija usklika i pripjeva, kao ukrasnim muzičkim dodacima, i bez naglašene strofičnosti, bez pratnje i uz pratnju muzičkih instrumenata /.../ 2. Pjesma nastala po uzoru na sevdalinku; a) u austrougarskom razdoblju – pjesme uobličene tako što su nepoznati pojedinci ‘iz naroda’ davali stihovima poznatih pjesnika (S. Bašagić, O. A. Đikić, A. Šantić i dr.) ‘ruho napjeva’, nakon čega su ovakve tvorevine ulazile u usmeni opticaj i doživljavale sitnije promjene /.../ – b) u razdoblju između dva svjetska rata – ljubavna pjesma tekstom i napjevom također u duhu sevdalinke kao folklorne tvorevine, tek sporadično poznatih autora, njegovana u ambijentu međuratnih kafana i gostiona, u kojima su njihovu klijentelu zabavljali pjevačice i pjevači, praćeni različitim instrumentalnim sastavima, čiji je repertoar bio mješovit /.../ – c) u razdoblju nakon završetka 2. svjetskog rata – ljubavna pjesma uobličena na tragu folklornog pjesničkog naslijeđa, ali i na vezi sa pjevanjem koje je na istom prostoru i na sličnim osnovama nastajalo tokom austrougarskog i u razdoblju između dva svjetska rata...” (Maglajlić 2011: 10)

Pitanjem funkcije jezičkih figura u usmenom prenošenju sevdalinke jedini se u dosadašnjoj literaturi o ovoj pjesmi na temeljit način pozabavio njemački slavist Wolfgang Eschker u doktorskoj disertaciji odbranjenoj u Münchenu 1969. godine, a potom objavljenoj u istom gradu 1971. godine.

Prve vijesti o životu sevdalinke vraćaju nas u srednji vijek, u jedno davnašnje dešavanje na splitskom pazaru u proljeće 1574. godine. Tada je, prema posljednjim istraživanjima Muniba Maglajlića, jedan Bošnjak, imenom Adil / Adel, “turski obučen” voljenoj djevojci Mariji Vornić zapjevao jednu “staru slavjansku pjesmu”, a vijest je do nas došla posredstvom ljetopisa splitskog kneza koji je svoje godišnje izvještaje o dešavanjima u gradu Splitu slao Mletačkom senatu u Veneciju. Maglajlić je navode o dešavanjima u Splitu crpio iz istraživačkih radova Vicka Solitra, historičara iz 19. st. Književnik Luka Botić (1830–1863) kasnije se pobrinuo da neke izvještaje učini dostupnim modernom čovjku te je u spjevu *Bijedna Mara*, maštom književnika interpretirao sudbine nesretno zaljubljenih Adela i Mare. Književna historičarka Đenana Buturović s rezervom uzima podatak da bi to mogla biti prva pouzdana vijest o sevdalinci. Ono šta Buturović pretpostavlja i čemu je u svojim promišljanjima bliža jeste da je Adil imao neke gotove obrasce zapamćenih balada prema kojima je samo umetao dio svoje priče (u ovom slučaju ljubavnog jada) i skladao ih u jednu novu pjesmu. “Tako je Adel/Adil u usmenoj tradiciji, uistinu tvorac jedne varijante, one koju je pjevao. Nesumnjivo je postojalo stalno zagledavanje muslimana i hrišćanki i obratno, u ovom ranom periodu prihvatanja islama na ovom dinarskom mediteranskom području. (...) *Turčin (musliman) se zaljubio u našu golubicu* – počinje, možda, upravo tekstom varijante hrišćanske pjesme. A onda se javlja turčin (Bošnjak): *Ja sam Turčin*. I sada progovara Adel kao individua i zaljubljenika: *Njezino je lice bjelje od mog voska, i ljepše je od ruža što sam ih kap po kap iscijedio*. Opet se nastavlja kroz okvir hrišćanske pjesme: *Turčin se zaljubio u našu golubicu...*”

Buturović ovu pjesmu vidi kao izraz srednjovjekovnog dvorskog pjesništva u kojem prevladava viteštvo, a u njoj su isprepleteni i bošnjačkomuslimanski i hrvatskohrišćanski elemeti (Buturović 2011: 41–42). Naime, prema tvrdnjama Buturovićeve, ne možemo je baš smjestiti u isti leksikografski okvir koji je dobila sevdalinka, ali određene (muslimanske) utjecaje možemo prepoznati, što ne isključuje vjerovatnoću da je sevdalinka, kao usme-

noknjiževna lirski forma, živjela u vrijeme spomenute zgrade u Splitu davne 1574. Ono što sevdalinku ipak čini posebnom, specifično bosanskom jesu doticaji, oplodjenje istočnjačkog i slavenskog, kako je to u jednom eseju primijetio Muhsin Rizvić – slavenskog po snatrivosti i širini duše, a orijentalnog po senzibilitetu i jačini strasti u njoj. Sevdalinka je čuvala obje vrijednosti, a sve više postajala “muslimanskom” kako su strani i istočnjački elementi iz narodnih pjesama potiskivani kod pojedinih zajednica u južnoslavenskom pjesništvu. Ona je nužno postajala prihvatljiva i domaća samo onome elementu koji je sve njene sastavnice osjećao duboko svojima, sastavnicom svoje svakodnevne kulture i načina života i kao takvu pronosio dalje. Ali nije, naime, za formiranje imena (sevdalinka) bilo jedino bitno kako je njeni baštinci osjećaju i interpretiraju, nego i kako je njeni slušaoci prepoznaju – šta u njoj vide i nalaze. A nalaze riječi, koje uvjerljivo izranjaju iz kulture, a koje upućuju na neobična osjećanja istočnjačkog čovjeka. ■

Literatura

Buturović, Đenana: “Sevdalinka, naučni esej. Đenana Buturović (In memoriam)”, *Izraz* XIV/54, 2011, str. 29–45.

Gesemann, Gerhard: *O značaju narodne pesme za nacionalnu kulturu jugoslovenskog naroda. Prilozi proučavanju narodne poezije* IV/2, 1937.

Gezeman, Gerhard: “O bosanskim sevdalinkama”, *Prosveta*, Sarajevo, XXI/10–11–12, 1937, str. 686.

Krnjević, Hatidža: “O poetskoj prirodi sevdalinke”, u: *Uporedna istraživanja Instituta za književnost i umetnost*, Beograd, 1976, str. 73–87.

Maglajlić, Munib: “Leksigrafsko određenje sevdalinke”, *Behar* 103, Zagreb, str. 5–19; *Novi izraz*, juli – decembar 2011, br. 53/54, str. 146–153.

Milošević, Vlado: *Sevdalinka*, Banja Luka, 1964.

Lingvazin preporučuje

Izdavač: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2024, 533 str.

Iza kulisa *Prijatelja*: Idiomske skupine i njihove komponente

Neki televizijske serije svojim uvjerljivim narativima, bogatim interakcijama likova i slike nude više od zabave. One mogu pružiti poligon za jezičke igre koje u kontekstu aktivne uloge slike u pokretu posjeduju mogućnost dodatne elaboracije radi postizanja humora ili drugih efekata kod publike. Jezičko-slikovne igre često svoj materijal crpe iz idiomskih skupina, budući da one funkcioniraju kao stabilne jezičke sheme određene kulture te dobijaju ulogu kulturnih translatora. Iako se za idiomske skupine može kazati da ilustriraju specifičan pogled na svijet, treba reći da je dobar dio sloja frazeološke slike svijeta zapravo univerzalan, jer se takva slika temelji na tjelesnom razumijevanju vanjezičkog svijeta te se denotativna značenja komponenata koje čine idiomske skupine pojavljuju kao plodan materijal za postizanje različitih ishoda multimedijalnih žanrova. Naime, eksploatacijom mogućnosti videa koji posjeduje elemente denotativnih značenja komponenata idiomskih skupina i vremenske usaglašenosti dijaloga koji ih sadrži otvara se polje dodatnog produblivanja “pripovijedanja”, uspješnosti same serije, ali treba posebno naglasiti da je na taj način argumentirana hipoteza o mentalnom statusu idiomskih skupina. Naime, idiomske skupine mogu se tumačiti kao mnemonički niz (Saussure 1969; Firth 1957: 2) jer im je baza za nastajanje sintagma, ali ta “jezička matrica” nije pohranjena tek kao spoj riječi, nego kao složeni odnos u koji mogu stupiti riječi, čija denotativna značenja ostaju u pozadini: tako se pruža mogućnost da se upravo ti pozadinski elementi i odnosi pojave kao talog za sigurno postizanje humorističkih efekata ili jasnog slanja poruke sa snažnim emocionalnim nabojem. Polazeći od univerzalne ljudske potrebe za pričom, mozak, koji se definira kao pripovjedački organ, na taj način uspješnije zahvata poruku koja je kreirana multimedijalno. Ovaj rad bavi se analizom odnosa slike i dijaloga u planetarno popularnoj seriji *Prijatelji* na primjeru tri različite adaptacije odnosa komponente i cjeline u izvornom i ciljnim jezicima.

Idiomske skupine

Dvije su vodeće perspektive za status idiomskih skupina¹ u mentalnom leksikonu. Tradicionalni pogled, proizašao iz ruske frazeološke škole i uveliko prevaziđen, idiomske skupine tumači kao nerastavljive strukture koje je nemoguće analizirati, budući da nisu motivirane denotativnim značenjima komponenata. Takav pogled temelji se na prevagnuću sintakse nad semantikom, odnosno pogledu odozdo prema gore, te se otvaraju vrata za poimanje idiomskih skupina kao *dugih riječi*. Savremeni i moderni pogledi tumače idiomske skupine kompozicionalno (Cacciari i Tabossi (1988); Tabossi i Zardon (1995)), odnosno kao semantički motivirane spojeve koje je moguće analizirati. U tom kontekstu, pruža se mogućnost dostupnosti denotativnih značenja komponenata koje čine idiomske skupine te se u različitim registrima i evidentira njihova eksploatacija. U raznorodnim jezičkim stilovima na taj način nastaju okazionalizmi i varijante idiomskih skupina, a, s druge strane, kinematografija koristi odnos komponente i cjeline na način da manipulira doslovnim pozadinskim mehanizmima kako bi osigurala ikoničnost ukupnosti svog izraza, koji je neminovno multimedijalan. Naime, slika koja prati dijaloge vrlo često sadrži elemente

¹ S tim u vezi treba napomenuti da se u ovom radu *idiomskim skupinama* smatraju intrinzično kreativne višekomponentne jedinice jezika s globaliziranim značenjem usmjerenim ka sekundarnoj nominaciji. Navedena se terminološka sintagma, dakle, koristi u značenju u kojem se koriste termini okupljeni oko riječi *phrasis* ili *idioma* (*frazeologizam*, *frazeološka jedinica*, *frazeološki izraz*, *frazeološka sintagma*, *frazem(a)*, *idiom*, *idiomska fraza*). Odabir ovog termina motiviran je činjenicom da funkcionira bez asocijativne veze sa “semantičkom ispražnjenosti”, da signalizira višekomponentnost strukture, da se u jezičkoj zajednici doživljava kao autentična, te da se, konačno, kao drugi generički termini, ne može naći u paradigmatskom odnosu s drugim idiomskim skupinama kao što to mogu *fonemi* i *morfemi*, iz čijeg se tvorbenog modela formirao termin *frazem*.

koji dodatno produbljuju kontekstualnu upotrebu određenih jezičkih sredstava kako bi se efektnije postigao željeni cilj. To je naročito prisutno u humorističkim serijama te u ovom radu na primjeru popularne serije *Prijatelji* nastojimo pokazati u kakvom su odnosu vizualni i jezički elementi koji čine određene scene što sadrže poigravanje denotativnim značenjima komponenata idiomskih skupina, tj. u kakvom su odnosu komponente i cjelina na primjeru upotrebe idiomskih skupina. Začudno, ali na taj se način videoprodukcija pokazuje kao dobar koncentrat razumijevanja mentalnog statusa idiomskih skupina kroz tzv. konfiguracionu hipotezu.

Korpus i metodologija

George Lakoff i Mark Johnson (2014) smatraju da se “mentalne slike nužno ne razlikuju u velikoj meri od osobe do osobe. Naprotiv, postoje konvencionalne mentalne slike koje deli veliki broj govornika jednog jezika” te se idiomске skupine kao strukture koje pobuđuju mentalne slike pojavljuju kao elementi koje je moguće razumjeti kao sredstva univerzalnog razumijevanja vanjezičkog svijeta.² Budući da je tako, popularni videožanrovi koriste univerzalno ljudsko iskustvo akumulirano u idiomskim skupinama kao okvir za postizanje humorističnih ishoda. Kao primjer takve serije uzeli smo nekoliko isječaka planetarno popularne serije *Prijatelji* u kojima je slikopozadina motivirana denotativnim značenjem komponenata idiomskih skupina sadržanih u dijalozima koje vode glumački likovi ili u njihovim gestama.

To wash one's dirty linen in public

Idiomsku skupinu *to wash your dirty linen in public* bilježe online frazeološki rječnici³ u značenju *govoriti o privatnim (često neugodnim) stvarima u javnosti*, a u drugim standardima isto značenje postoji u sljedećem leksičkom sastavu: *wash one's dirty laundry in public* i *air one's dirty laundry in public*. Ova je idiomска skupina kalkirana i u bosanskom te je prihvaćena u govornoj zajednici u obliku *iznositi nečiji prljavi veš u javnost* kao u primjeru iz e-korpusa bosanskoga jezika:

Gnušam se od osoba koje iznose tuđi prljavi veš u javnost, a imaju i svoga, i takve bih najostrije kaznila. [BsWaC, posjećeno 5. 1. 2024]

Motivacija za korištenje “prljavog veša” kao metafore za detalje koje bi trebalo držati u tajnosti i intimi počiva na mišljenju prema kojem se “prljavi veš” smatra osjetljivim ili neprikladnim za javnu raspravu. Budući da takvi detalji simboliziraju lične probleme, sukobe ili tajne, oni mogu imati negativnu konotaciju. Upotreba “prljavog veša” implicira da određene stvari treba da ostanu privatne kao što se pranje veša obično obavlja iza zatvorenih vrata. Njegovo javno izlaganje može dovesti do gubitka poštovanja ili dostojanstva jer se ne poštuje društvena konvencija utvrđenih granica između javnog i privatnog.

Tako se u 5. epizodi 1. sezone serije *Prijatelji*, koja nosi naziv *Ona s istočnonjemačkim deterdžentom za veš*, režiseri igraju reprezentacijama leksičkih i značenja utemeljenih u kulturi u dijalogu između Rosa i Chandlera. Usp.:

[Scene: Ross' apartment, Chandler is playing with Ross' dinosaurs.]⁴

Ross: (on the phone) Hold on a sec. (To Chandler) You need not to touch any of those (Chandler quits playing with them). (on the phone) Ok, bye. (hangs up) Well, Monica's not coming, it's just gonna be me and Rachel.

Chandler: Oh. Well, hold on camper, are you sure you've thought this thing through?

Ross: It's laundry. The thinking through is pretty minimal.

² To ne potire i drugu silnicu frazeološke slike svijeta, tj. ne potire razumijevanje idiomskih skupina kao signala “nacionalnog genija” (Sapir 1974: 69).

³ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/to-wash-your-dirty-linen-in-public> (Posjeta 5. 1. 2024).

⁴ Dijalog je preuzet s <https://uncutfriendsepisod.es.tripod.com/season1/10/5uncut.htm> (Posjeta 5. 1. 2024).

Chandler: It's just you and Rachel, just the two of you? This is a date. You're going on a date.

Ross: Nuh-uh.

Chandler: Yuh-huh. You haven't done that in a while.

Ross: The point is, is it a date if she doesn't know we're going on a date?

Chandler: Yes absolutely! Saturday night: all rules apply!

Ross: So what're you saying here? I should shave again, pick up some wine, what?

Chandler: Well, you may wanna rethink **the dirty underwear**⁵. This is basically the first time she's gonna see your underwear – you want it to be dirty?

Ross: (sheepish) No.

Dijalog se vodi dok Ross drži korpu prljavog veša u ruci te je kontekstualna upotreba idiomske skupine *to wash one's dirty linen in public* reproducirana bifurkacijom u kojoj se temeljna slika raspada na dvije strukture budući da je to za njenu trenutnu poziciju u seriji bilo potrebno kao ključno mjesto pragmatičke nadogradnje polazne strukture.⁶ Naime, radi se o osamostaljenju strukture [*prljavi*] veš, koja se ovdje koristi kao metonimija za ostvarenje intimnog odnosa između dvoje ljudi. Razumijevanje ključne pozicije *the dirty underwear* u svjetlu značenja utemeljenog u kulturi rješava se doslovnom reprezentacijom naznačenog predmeta u predmetnoj postavci mizanscena.

Biti kao prst i nokat

U slučaju sljedeće idiomske skupine treba razmotriti nekoliko motiva. Naime, u jednoj sceni iz 5. epizode 2. sezone *Prijatelja (Ona s pet šnicli i patlidžanom)* može se vidjeti kako Chandler spajanjem dvaju prstiju nastoji iskazati blisku povezanost dviju osoba koje se spominju u dijalogu. Ta gesta nije praćena upotrebom idiomske skupine u dijalogu, ali su radi prenošenja autentičnosti značenja prevodioci na hrvatski i srpski jezik na platformi HBO posegnuli za idiomskom skupinom *biti kao prst i nokat*, koja se susreće i u varijantama *biti kao nokat i meso* (Matešić 1982: 34). Kovačević (2002: 389) navodi da se idiomaska skupina *kao nokat i meso* na engleski može prevesti kao *like horse and carriage, like Siamese twins, (as) thick as thieves*, ali su prevodioci radije, tumačeći ukupnost mizanscena, gestikulacije i dijaloga, preveli autentičnom idiomskom skupinom koja je motivirana istim konceptualnim mehanizmom bliskosti dvaju entiteta kao i u polaznoj slici engleskih idioma. Usp.:

Ross: It wasn't so much a party as a... a gathering of people, with food, and music, and, and the band.

Joey: You partied with Hootie and the Blowfish?

Chandler: Yes, apparently Stevie and Hootie are like this. (**Holds up crossed fingers.**)⁷

Rachel: Who gave you that hickey?

Monica: That would be the work of a Blowfish.

Online frazeološki servisi engleskog jezika bilježe idiomsku skupinu s leksemama *finger* i *cross* – *keep your fingers crossed*, koja se koristi u značenju da *nešto bude dovršeno uspješno*.⁸ Međutim, po onome što situacijsko značenje drugih elemenata ovdje sugerira jeste da se idiomaska skupina “raspala” na dominantno denotativno značenje svoje komponente, što znači da je i ona dobijena bifurkacijom.

Close the door on someone

Idiomaska skupina *close the door on someone* koristi se u značenju *onemogućiti da se neka radnja dovrši*.⁹ Ona se također ne ostvaruje u dijalogu 7. epizode 2. sezone serije *Prijatelji (Ona gdje Ross saznaje)*, ali se pojavljuje u mizanscenu kako bi se efektivnije izrazila temeljna slika navedene idiomske skupine. Naime, zatvaranjem vrata postavlja se fizička prepreka za obavljanje neke radnje. U bosanskom

⁵ Isticanje naše.

⁶ Čini se da i u razgovornom stilu bosanskog jezika idiomaska skupina *prljavi veš* pokazuje snažno osamostaljenje.

⁷ Isticanje naše.

⁸ <https://www.learn-english-today.com/idioms/idiom-categories/body/fingers-knuckles-thumb.html><https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/to-cross-your-fingers> (Posjeta 5. 1. 2024).

⁹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/close-shut-the-door-on> (Posjeta 5. 1. 2024).

se jeziku koriste idiomске skupine *zatvoriti vrata nekome ispred nosa / pred nosom* (Matešić 1982: 761), *vrata su nekome zatvorena* (Matešić 1982: 761) te *naići pf. na zatvorena vrata* (Matešić 1982: 779) sa sličnom motivacijskom bazom. Usp.:

¹⁰ Isticanje naše.

Rachel: Alright, fine, you go ahead and you do that, alright Ross.

Ross: Fine.

Rachel: 'Cause I don't need your stupid ship.

Ross: Good.

Rachel: Good. [Ross leaves]

[Rachel gets up and opens the door, yelling after him.]

Rachel: And ya know what, now I've got closure.

[Rachel slams the door and **locks it**¹⁰. She sits down, visibly upset. She puts her head in her hands and begins to cry. Ross comes back and is standing outside the window. When Rachel regroups and gets back up to finish closing, she sees him. She smiles. She goes to open the door and can't get the lock undone.]

Motivacija za korištenje ove idiomске skupine može varirati ovisno o kontekstu, ali uobičajeno se koristi u kolokvijalnom jeziku za označavanje prekida nekog odnosa ili uspostavljanje novih granica u njemu, kao što je to slučaj s upotrebom u navedenoj sceni *Prijatelja*. Metonimija *vrata* kao granice i finalnost glagola *zatvoriti*, koji se koristi u strukturi idiomске skupine, omogućavaju da se slikovito iskaže odlučnost u donošenju neke odluke.

Zaključak

Denotativno značenje komponenti u idiomskim skupinama uvijek je u pozadini ukupnog značenja, bilo da govorimo o transparentnim ili netransparentnim idiomskim skupinama. Ona su uvijek prilično jasna, tako da se u različitim registrima pruža mogućnost za elaboraciju i eksploataciju i komponentata i idiomskih skupina u cjelini. Na taj se način koriste i u multimedijalnim ostvarenjima koja teže upotrijebiti istovremeno oba potencijala ovih višekomponentnih struktura. Drugim riječima, u konačnosti informacija koje gledalac prima suodnos predmeta kao reprezentanata denotativnih značenja i cjelovitosti značenja idiomskih skupina utemeljenih u kulturi pruža materijal za potvrdu hipoteze o mentalnom statusu idiomskih skupina. Naime, s obzirom na aktivno prisustvo doslovnih pozadinskih mehanizama i denotacija komponentata idiomskih skupina pripovijedanje u multimedijalnim žanrovima uspijeva postići status kulturnog translatora i nekih zaboravljenih *mnemoničkih nizova*. ■

Izvori

play.hbomax.com

<https://uncutfriendsepisodes.tripod.com/>

Literatura

Cacciari, C. & P. Tabossi (1988). The comprehension of idioms. *Journal of Memory and Language*, 27, 668–683.

Kovačević, Živorad (2002). *Srpsko-engleski frazeološki rečnik*. Beograd: Filip Višnjić.

Lakoff, George, Mark Johnson (2014). *Jezik i saznanje: hrestomatija iz kognitivne lingvistike*. Rasulić, Katarina, Duška Klikovac (ur.). Predrag Niketić i dr. (prev.). Beograd: Filološki fakultet.

Matešić, Josip (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Sapir, Edvard (1974). *Ogledi iz kulturne antropologije*. Aleksandar I. Spasić (prev.). Beograd: Beografski izdavačko-grafički zavod.

Kognitivnosemantička analiza jezika nogometne utakmice

U ovom radu, inspirirani Evropskim prvenstvom u nogometu 2024, bavimo se kognitivnosemantičkom analizom jezika nogometne utakmice. Kao polaznu tačku uzimamo konceptualnu metaforu NOGOMET JE RAT, do koje smo došli prikupljanjem izraza koji se koriste pri izvještajima nakon odigranih susreta. Analizirat ćemo pojedinačne segmente utakmice kako bismo utvrdili po čemu su oni i rat srodni te kako ih mi u svom konceptualnom sistemu povezujemo. Ova analiza omogućit će nam dublje razumijevanje toga kako je jezik vanjska manifestacija našeg konceptualnog sistema te kako metafore igraju važnu ulogu u tome.

Uvod

Nogomet, poznat kao *najvažnija sporedna stvar na svijetu*, ima značajan društveni i kulturni utjecaj. Društveni utjecaj nogometa može se posmatrati kroz njegovu sposobnost povezivanja ljudi. Nogometni klubovi često postaju simboli lokalnih identiteta, a utakmice pružaju platformu za izražavanje zajedničkih vrijednosti i osjećaja pripadnosti. Mediji igraju ključnu ulogu u popularizaciji i percepciji nogometa. Prenosi utakmica, sportski izvještaji, analize u novinama, na televiziji i internetu doprinose stvaranju *nogometne kulture*. Mediji ne samo da informiraju o rezultatima i događanjima već i oblikuju javno mnijenje o igračima, timovima i takmičenjima. Kroz medije nogomet postaje prisutan u svakodnevnom životu stvarajući narative koji nadilaze samu igru.

George Orwell u svom eseju *The Sporting Spirit* (1945) prvi je uočio srodnosti između dešavanja na bojnim poljima i onim na sportskim terenima. Nakon svih užasa Drugog svjetskog rata prepoznaje se ono što postaje sve očiglednija paralela između dva konceptualna domena u našim umovima – domena rata i domena sporta. Konceptualizacija i jezički izrazi dobivaju militaristički zaokret (Bergh 2011: 83). Ono što je bitno za ovaj rad jeste i to da je “nogomet, kao i rat, takmičarski sport u kojem obično postoji jasan pobjednik i gubitnik, strateško razmišljanje, timski rad, pripremljenost, posmatračko ponašanje, proslava pobjede i stid od poraza”¹ (Chapanga 2004: 62). U nastavku rada analiziramo segmente nogometne utakmice poredeći ih s militarističkim elementima. Koristit ćemo se teorijom konceptualne metafore koju su dali Lakoff i Johnson (1980). Prema teoriji, bit metafore jeste razumijevanje i doživljavanje jedne vrste stvari pomoću druge (Lakoff i Johnson 2015: 5). Izvornu domenu rata prenosimo u ciljnu domenu nogometa i obrnuto.

1. Vojnici – nogometni igrači

U nastavku je nekoliko primjera jezičke upotrebe militarističkih izraza u nogometnom žargonu u vezi s nogometnim timovima:

- *Euro 2024: Hrvati i Austrijanci najsigurniji u svoje momčadi*²
- *Da li ste znali da je Mađarska nekada bila fudbalska sila?*³

¹ Prijevodi u tekstu su naši.

² <https://www.jabuka.tv/euro-2024-hrvati-i-austrijanci-najsigurniji-u-svoje-momcadi/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

³ <https://www.slobodnaevropa.org/a/evropsko-prvenstvo-fudbal-balkan-nogomet/32989727.html> (Posjećeno 2. 7. 2024)

- *Francuzi imaju moćan sastav igrača kao što su Kylian Mbappé i N'Golo Kanté, čiji talent i sposobnosti mogu riješiti utakmicu u bilo kojem trenutku.*³

U ratu i u nogometu koncept timova od suštinske je važnosti. U oba konteksta timovi se sastoje od pojedinaca koji rade zajedno kako bi postigli cilj – u ratu je to pobjeda nad neprijateljem, a u nogometu je to pobjeda nad protivničkim timom. Ovi timovi organiziraju se na način koji maksimizira njihove šanse za uspjeh koristeći se strategijama i taktikama. U militarističkom kontekstu ekipa se često naziva jedinicom, odredom ili bataljonom (zavisno od veličine i strukture). Ove jedinice organizirane su hijerarhijski s jasnom podjelom uloga i odgovornosti. Svaki član jedinice ima specifičnu funkciju. Slično tome, nogometni timovi organizirani su preko različitih igrača koji imaju specifične pozicije i uloge – napadači, vezni igrači, odbrambeni igrači i golmani.

Kao što vojne jedinice koriste organizaciju i specijalizaciju kako bi povećale svoje šanse za uspjeh, nogometni timovi koriste slične principe. Treneri i menadžeri funkcioniraju kao vojni zapovjednici, razvijajući taktike i strategije koje najbolje koriste sposobnosti njihovih igrača. Igrači, poput vojnika, imaju specifične uloge i zadatke koje moraju ispuniti kako bi tim bio uspješan.

2. Bojno polje – nogometni teren

Slijedi nekoliko primjera jezičke upotrebe militarističkih izraza u nogometnom žargonu u vezi s nogometnim terenima:

- *Hvala vatrenima koji su ostavili srce na terenu!*⁴
- *U nastavku donosimo mapu s pregledom lokacije i kapaciteta stadiona.*⁵
- *Kvalifikacije za EURO 2024: Srbija poražena na svom terenu, Francuska sigurna protiv Irske*⁶

U militarističkom kontekstu bojno polje predstavlja područje na kojem se odvija sukob između zaraćenih strana. Svako od njih ima svoje prednosti i mane koje vojni zapovjednici moraju uzeti u obzir pri planiranju taktike i strategije. Slično tome, nogometni teren prostor je na kojem se odvija utakmica između dva tima. Teren je standardiziran u dimenzijama i obilježen linijama koje definiraju granice igre, golove i različite zone unutar kojih se primjenjuju specifična pravila. Baš kao i na bojnopolju timovi moraju prilagoditi svoje strategije i taktike uslovima terena kao što su kvalitet površine na kojoj se igra, vremenski uvjeti i sl.

3. Dvije zaraćene strane – dva protivnička tima

Razmotrimo i nekoliko primjera jezičke upotrebe militarističkih izraza u nogometnom žargonu koji se odnose na suprotstavljene timove:

- *Euro 2024.: Raspored i rezultati utakmica, tko ide na koga?*⁷
- *Euro 2024 u Njemačkoj počinje u petak, kada će domaća reprezentacija igrati protiv Škotske na minhenskoj Allianz Areni u prvom kolu grupe A.*⁸
- *Kejn: Neki naši navijači i naši protivnici potcenjuju duh ove ekipe*⁹

³ <https://n1info.ba/promo/euro-2024-tko-ce-bit-sljedeci-pobjednik-turnira/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

⁴ https://cronika.hr/istaknuto/2024/hvala-vatrenima-koji-su-ostavili-srce-na-terenu/#google_vignette (Posjećeno 2. 7. 2024)

⁵ <https://balkans.aljazeera.net/interactives/2024/6/7/stadioni-na-kojima-ce-se-igrati-euro-2024> (Posjećeno 2. 7. 2024)

⁶ https://radiosarajevo.ba/sport/nogomet/kvalifikacije-za-euro-2024-srbija-porazena-na-svom-terenu-francuska-sigurna-protiv-irske/511997#google_vignette (Posjećeno 2. 7. 2024)

⁷ <https://www.24sata.hr/sport/euro-2024-raspored-satnica-rezultati-svih-utakmica-948117> (Posjećeno 2. 7. 2024)

⁸ <https://balkans.aljazeera.net/news/sports/2024/6/12/deset-zvijezda-eura-2024-od-bellinghama-do-mbappea> (Posjećeno 2. 7. 2024)

⁹ <https://naslovi.net/2024-06-30/sportski-zurnal/kejn-neki-nasi-navijaci-i-nasi-protivnici-potcenjuju-duh-ove-ekipe/37045671> (Posjećeno 2. 7. 2024)

Metaforički se nogometna utakmica može posmatrati kao bitka između dvije vojske gdje svaki tim koristi svoje resurse i strategije kako bi ostvario pobjedu. Navijači, kao dio šire ekipe, igraju ulogu u podizanju morala i podršci svojih timova, slično kako civilno stanovništvo može podržati vojne napore tokom sukoba. U ratu dvije strane često predstavljaju različite države koje imaju suprotstavljene ciljeve. Ove strane organizirane su u vojne jedinice koje se bore za ostvarenje strateških ciljeva – bilo da je riječ o osvajanju teritorija, zaštiti nacionalnih interesa ili ostvarivanju političkih ciljeva. U nogometu dvije strane protivnički su timovi koji se takmiče za pobjedu na terenu. Svaki tim koristi svoje taktike, formacije i strategije kako bi nadigrao protivnika. U oba konteksta krajnji je cilj pobjeda nad protivnikom. U ratu to može značiti vojnu dominaciju ili političku prevlast, dok u nogometu to znači postizanje više golova i osvajanje utakmice.

4. Oružje (projektil) – lopta (pucanje iz pištolja – pucanje lopte)

Evo nekoliko primjera jezičke upotrebe militarističkih izraza u nogometnom žargonu koja se tiču udaranja lopte:

- *Ludnica na Euru. Mogli bismo gledati raspucavanje penala već u skupinama*¹⁰
- (...) *nogometaš Leverkusena je pogodio za vodstvo Elfa* (...)¹¹
- *Ni u nastavku nije bilo previše uzbuđenja sve do 85. minute kada je Randal Kolo Muani pucao s jedanaest metara iskosa, lopta je pogodila Jana Vertonghena, promijenila smjeri završila u belgijskom голу.*¹²

U ratu oružje je alat koji vojnici koriste kako bi nanijeli štetu protivniku, zaštitili sebe i ostvarili ciljeve. Oružje može biti različito – od vatrenog, poput pušaka i pištolja, do teškog naoružanja poput tenkova i raketnih bacača. U nogometu oružje je lopta. Igrači se koriste loptom kako bi ostvarili svoj cilj – postizanje golova i pobjeda nad protivnikom. Kontrola lopte, preciznost udaraca i sposobnost da se lopta kreće kroz teren ključne su vještine koje igrači moraju savladati.

5. Borba

Pogledajmo nekoliko primjera jezičke upotrebe militarističkih izraza u nogometnom žargonu koji se odnose na borbu na terenu:

- *INFOGRAFIKA - EURO 2024: U grupi "B" očekuje se velika borba između Španije, Italije i Hrvatske*¹³
- Nakon trogodišnjeg čekanja, navijači širom Europe su **spremni za napetu borbu** za titulu.¹⁴
- *Evropsko prvenstvo u Njemačkoj: Počinje borba za najvažniji trofej evropskog nogometa*¹⁵

Kada sudac u nogometnoj utakmici da znak za početak meča, počinje dinamična borba između protivničkih timova. Na nogometnom terenu borba se odvija kroz igračke akcije poput driblinga, dodavanja, udaraca na gol i obrane. Na bojnom polju borba uključuje vojne operacije kao što su napadi, odbrane, manevri i logističke operacije. U oba konteksta uspjeh se postiže kroz timski rad.

¹⁰ <https://www.index.hr/sport/clanak/ludnica-na-euru-mogli-bismo-gledati-raspucavanje-penala-vec-u-skupinama/2575694.aspx> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹¹ <https://www.klix.ba/sport/nogomet/njemacka-fantasticno-otvorila-euro-ispratili-skote-sa-pet-golova-u-mrezi/240614180> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹² <https://www.jabuka.tv/francuska-autogolom-u-zadnjim-minutama-do-cetvrtfinala/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹³ <https://www.aa.com.tr/ba/sport/infografika-euro-2024-u-grupi-b-o-%C4%8Dekuje-se-velika-borba-izme%C4%91u-%C5%A1panije-italije-i-hrvatske/3241578> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹⁴ <https://trninfo.ba/evropsko-prvenstvo-u-njemackoj-pocinje-borba-za-najvazniji-trofej-evropskog-nogometa/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹⁵ <https://trninfo.ba/evropsko-prvenstvo-u-njemackoj-pocinje-borba-za-najvazniji-trofej-evropskog-nogometa/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

Igrači i vojnici moraju efikasno komunicirati, koordinirati akcije i podržavati jedni druge kako bi savladali protivnika. Timovi i vojne jedinice moraju prilagoditi svoje strategije u skladu sa situacijom na terenu, protivničkim potezima i dostupnim resursima. Sama suština borbe u oba konteksta nadmudrivanja je protivnika kako bi se postigla prevlast. U nogometu to znači postizanje više golova i osvajanje utakmice, dok u ratu to može značiti osvajanje ključnog terena ili eliminaciju neprijateljskih snaga.

6. Pobjeda ili poraz

Analizirat ćemo i nekoliko primjera jezičke upotrebe militarističkih izraza u nogometnom žargonu koji se tiču pobjede i poraza:

- Škotska je u zadnjih 10 utakmica ostvarila pobjedu, tri remija i šest poraza.¹⁶
- Švicarci u zadnjih 10 utakmica imaju četiri trijumfa, pet remija te samo jedan poraz.¹⁷
- Evropsko prvenstvo u fudbalu 2024: Srbija pokazala zube Englezima, ali doživjela poraz¹⁸

Pojmovi pobjede i poraza univerzalni su u ljudskom iskustvu sukoba i takmičenja, bilo da je riječ o ratu ili nogometu. Kada sudac na nogometnoj utakmici da znak za kraj, konačni ishod mjeri se brojem golova koje su timovi postigli. Ovaj rezultat određuje je li tim ostvario pobjedu ili doživio poraz. U ratu pobjeda predstavlja ostvarenje vojnih ciljeva ili nadmoć nad protivnikom. Kako u nogometu, tako i u ratu, poraz često služi kao podsticaj za analizu taktike, strategije i individualnih performansi. Učenje iz grešaka i prilagođavanje budućim izazovima važni su elementi za postizanje uspjeha u oba konteksta.

7. Nogometna kultura

Kultura nogometa široko se razvila do te mjere da svi koji prate ovaj sport koriste i razumiju specifičan žargon koji obuhvata karakteristične termine i fraze. *Jezik nogometa* omogućava navijačima, igračima, trenerima i komentatorima međusobno razumijevanje i prijenos složenih ideja jednostavno i efikasno. Ova unikatna terminologija prisutna je širom svijeta, a mnogi izrazi imaju ekvivalentne verzije na različitim jezicima.

S obzirom na to da smo mi u ovome radu vršili kognitivnosemantičku analizu jezika nogometne utakmice oslanjajući se na teoriju konceptualne metafore i primjera upotrebe militarističke leksike u *jeziku nogometa*, sada ćemo pokušati dati odgovor na pitanje kako je uopće došlo do razvoja univerzalnog nogometnog (militarističkog) jezičkog izraza te kako je moguće da se u većini jezika – onih koji pripadaju kulturama koje poštuju nogomet – razvijaju ekvivalentni jezički izrazi.

Počet ćemo od pretpostavke da postoji jedna konceptosfera – *konceptosfera nogometne kulture*. Konceptosfera primarno je usmjerena na proučavanje procesa konceptualizacije i u neposrednoj je jezičkoj vezi s pojmovima *model svijeta*, *slika svijeta*, *predodžba svijeta* (Zykova 2019: 13). Bitno je napomenuti i to kako gledamo na kulturu u ovome radu. Kulturu definiramo kao realnost čovjekovog postojanja koja je zasnovana na prikupljanju vrijednosne informacije o svijetu i njenom konsolidiranju u različitim semiotičkim sredstvima koja oblikuju cjelokupna semiotička polja (Zykova 2019: 34). Prema teoriji, jedan od glavnih aktera kulturnih i jezičkih pojava jeste *kolektivna ličnost* (pored *individualne ličnosti*). Specifični jezički izraz u nogometnoj kulturi razvija se kao rezultat kolektivnih i individualnih procesa konceptualizacije. Izrazi poput *ostaviti srce na terenu*, *savladati protivnika*, *posjed lopte*, *živi zid*, *kazneni prostor* i dr. odražavaju duboko ukorijenjene koncepte i asocijacije unutar zajednice nogometne kulture. U svijesti recipijentata, koji su dio nogometne zajednice, ovakvi primjeri ne doživljavaju se kao posebne stilske figure, već se nazivaju i *mrtvim metaforama*. Koriste se domaće riječi i međunarodne koje predstavljaju šablonizirane izraze sportskog diskursa (Delić 2012: 48).

¹⁶ <https://www.rtvslon.ba/euro-2024-danas-tri-utakmice-hrvatska-protiv-albanije/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹⁷ <https://www.rtvslon.ba/euro-2024-danas-tri-utakmice-hrvatska-protiv-albanije/> (Posjećeno 2. 7. 2024)

¹⁸ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-69123177> (Posjećeno 2. 7. 2024)

Kroz međunarodne lige, transfere igrača i globalne prijenose utakmica nogometni izrazi prelaze jezičke i kulturne barijere. Naprimjer, izraz *hat-trick* (jedan igrač daje tri gola u jednoj utakmici) koristi se i razumije u svim jezicima. Ovi izrazi nisu samo tehnički termini, već nose sa sobom i kulturološke i emocionalne konotacije koje su razumljive i prepoznatljive. Kroz proces zajedničke konceptualizacije kolektivna ličnost stvara i konsolidira ove izraze, dok individualna ličnost dodaje slojeve značenja i varijacija. Na taj način nogometni žargon postaje bogat i dinamičan dio jezičkog izraza, reflektirajući složenu mrežu kulturnih, emocionalnih i društvenih odnosa koji čine nogometnu kulturu.

U ovome dijelu dotaći ćemo se još jednog bitnog segmenta nogometne kulture – navijačkih skupina. U svijetu nogometne kulture navijačke skupine predstavljaju vitalni dio koji oblikuje identitete klubova. Kolektivna ličnost navijačkih skupina manifestira se kroz specifične ritualizirane geste, pjesme i slogane koji postaju simbolički kapital njihove povezanosti s klubom. Naprimjer, slogan poput *You'll Never Walk Alone*, koji je povezan s *Liverpool FC*, osim što je pjesma iz mjuzikla, postao je simbol solidarnosti i zajedništva navijača i kluba.

Nogometna kultura oblikuje identitet klubova, igrača i navijačkih skupina koje često usvajaju jedinstvene nazive koji odražavaju njihovu pripadnost i zajedništvo. Imena poput *Torcida*, koja se pojavljuju u različitim kontekstima širom svijeta, nose duboku simboliku i historijsko značenje unutar nogometne zajednice. Navijačka skupina *Torcida*, najpoznatija kao vjerni pratitelj hrvatskog kluba *Hajduk Split*, svoje ime dobila je po navijačima brazilske reprezentacije tokom Svjetskog prvenstva u nogometu 1950. godine. Navijači *Hajduka* divili su se strastvenom načinu navijanja Brazila, prepoznajući u tome svoj temperamentan južnjački identitet.¹⁹ Riječ *torcida* dolazi iz staroportugalskog jezika i doslovno znači *upleteni*. Na hrvatskom jeziku se često prevodi kao *združena braća*.²⁰

Kroz nazive poput *Manijaci*, *Horde Zla* i *Lešinarin* navijačke skupine izražavaju svoju strast prema nogometu i duboke veze s lokalnom zajednicom, historijskim kontekstom i društvenim dinamikama. Analiza njihovih aktivnosti pruža uvid u složenost nogometne kulture kao fenomena koji, transcendirajući sport, postaje ključan dio kulturnog identiteta i pripadnosti.

Navijačka skupina *Manijaci* osnovana je 1987. godine kao navijači *FK Željezničar* iz Sarajeva. Njihov nadimak odražava strast i energiju koju donose na stadion *Grbavica*. *Manijak* je termin koji se koristi za osobu koja je iznimno posvećena ili emocionalno angažirana u nečemu.²¹ *Horde Zla* osnovane su također 1987. godine u Sarajevu kao navijačka skupina *FK Sarajevo*. Njihovo ime dolazi iz stripa *Zagor*.²² Pojam *horde* odnosi se na veliku grupu ljudi ili vojnika, dok *zlo* označava agresivnost ili neprijateljstvo prema protivnicima. U nogometnom kontekstu naziv odražava agresivnu, brojnu i strastvenu podršku ekipi. *Lešinari* su navijačka grupa iz Banje Luke osnovana 1987. godine koja podržava *FK Borac*. *Lešinari* u osnovi jesu ptice grabljivice koje se hrane lešinama.

Na osnovu naziva navijačkih skupina iz Bosne i Hercegovine možemo primijetiti kako se koristi militaristički diskurs u oblikovanju njihovih identiteta i kulture podrške klubovima. Nazivi jasno impliciraju agresivnost i prijetnju. Ova militarizacija navijačke kulture može stvoriti napetu atmosferu na stadionima i često je povezana s incidentima i sukobima između navijačkih skupina. Ovi nazivi razlikuju se od uobičajenih naziva navijačkih skupina (u ostatku Evrope) koje se često temelje na bojama dresova ili geografskim obilježjima klubova. U kontekstu analize nogometnog militarističkog diskursa ovi nazivi ukazuju na to da se navijačke skupine u Bosni i Hercegovini identificiraju s nasiljem i da se njihova podrška klubovima doživljava gotovo kao vojnička misija. Ovaj aspekt navijačke kulture naglašava koliko je nogomet često viđen kao arena za izražavanje snage, moći i nepobjedivosti.

Zaključak

Ovim radom samo smo zagrebali po površini široke teme o analogiji između ratne borbe i nogometne utakmice. Istraživanje u ovom polju može se nastaviti dalje kroz detaljniju analizu taktika na terenu i dublje konceptualne veze između ratnih operacija i sportskih takmičenja.

¹⁹ Više o ovoj temi može se pročitati na: <https://hajdukgraffiti.com/torcida/> (Posjećeno 4. 7. 2024)

²⁰ Ibid.

²¹ <https://jezikoslovac.com/word/0xy3> (Posjećeno 4. 7. 2024)

²² Više o ovome na: <https://hordezla.ba/2020/12/05/historija/> (Posjećeno 4. 7. 2024)

Vodeći se teorijom konceptualne metafore, nastojali smo analizirati zašto nogometnu utakmicu konceptualiziramo i kao ratnu borbu. Kroz primjere koje smo izdvojili s portala jasno je kako jezik kojim opisujemo nogomet – poput riječi *borba*, *pobjeda*, *poraz*, *pogodak* i sl. – reflektira dublje konceptualne veze između ova dva domena. Usporedili smo izvornu domenu rata s ciljnom domenu nogometne utakmice kroz nekoliko zajedničkih segmenata: vojnika i igrača, terena na kojem se sukobljavaju protivničke ekipe, upotrebe strategija i taktika, kao i konačni ishod u obliku pobjede ili poraza. Također, opisom nogometne kulture uvidjeli smo kako kolektivna i pojedinačna ličnost utječu na stvaranje jedinstvenog nogometnog leksikona. I na samome kraju, preko kraćeg osvrt na navijačke skupine, zaključili smo kako je militaristički diskurs ušao i u percepciju navijanja za neki klub. ■

Literatura

- Bergh, G. (2011). *Football is war: A case study of minute-by-minute football commentary*. Veredas. *Metafora na Linguagem e no Pensamento*. 2/2011. 83–93.
- Chapanga, E. (2004), *An analysis of the war metaphors used in spoken commentaries of the 2004 edition of the Premier Soccer League (PSL) matches in Zimbabwe*. *Zambezia* 31:62–79.
- Delić, S. (2012), *Jezičko-stilističke odlike sportske reportaže i sportskog prenosa*. Završni diplomski rad. Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet. COBISS.BH-ID 7561241.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2015). *Metafore koje život znače*. Prevela Anera Ryznar. Disput. Zagreb.
- Orwell, G. (1945). *The Sporting Spirit*. *Tribune*. Dostupno na linku: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/the-sporting-spirit/>.
- Zykova I. (2019). *Konceptosfera kulture i frazeologija*. Prevela Branka Barčot. Srednja Europa. Zagreb.

Lingvazin preporučuje

Izdavač: Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2024, 141 str.

Problemski pristupi pleonazmima u bosnistici

Terminološke odrednice pleonazma

Pojam *pleonazam* nastao je još u antičkoj retorici, gdje se odnosio na više stilskih figura. Prema Ярцевој (1990: 379), pleonazam se određuje kao *zalihost* izražajnih sredstava koja se upotrebljavaju za prijenos leksičkog ili gramatičkog značenja iskaza. Njihova upotreba ostvaruje se na tri nivoa – kao dio rečenice, unutar šireg konteksta te kao izosemija čitavih rečenica koje dupliciraju određeno opće značenje (usp. Hudeček – Lewis – Mihaljević 2011: 41).

Rječnik bosanskog jezika (2007: 638) pleonazam predstavlja kao *nepotrebno gomilanje riječi istog ili sličnog značenja*. Međutim, upotreba pleonazama vrlo često ima i opravdanu svrhu, što bi značilo da pleonazam ne podrazumijeva uvijek *nepotrebno* gomilanje riječi te ga to kandidira i kao stilistički i kao semantički i kao pragmatički postupak.

Da bi se utvrdila opravdanost prisustnosti pleonazama u tekstu, potrebno je posmatrati ih normativno i deskriptivno. Prema Hudeček – Lewis – Mihaljević (2011: 43), “razlikuju se neosviješteni i stilski pleonazmi. Neosviješteni je pleonazam stilska pogriješka i standardnojezični problem, a stilski je pleonazam osviješten, namjeran i svrstava se u stilske figure”.

Budući da pleonazmi nastaju dodavanjem istoznačnica i bliskoznačnica, pravopisna i sintaksička norma ne biva uvijek narušena, stoga lektorske intervencije mogu biti upitne ukoliko se ne posegne za semantičkom analizom pleonazama kako bi se utvrdila njihova primarna funkcija.

Neosviješteni pleonazmi

S obzirom na to da razgovorni stil nije nužno normativno obojen te je uvjetovan vanjezičkim osobinama, nije iznenađujuće da se veliki broj pleonazama javlja upravo unutar njega. Sintaksička priroda ovog funkcionalnog stila ponekad osigurava potkradanje pleonazama, stoga je pitanje opravdanosti lektorskih intervencija za korekciju pleonazama uvjetovano njihovim značenjem. S tim u vezi, potrebno je skrenuti pažnju na pleonazme čija je pojava uvjetovana svjesnim postupkom nositelja iskaza i na one pleonazme koji nastaju kao stilska pogreška.

Česta pojava unutar razgovornog stila jesu tzv. *neosviješteni pleonazmi*, koji se tretiraju upravo kao stilska pogreška i zahtijevaju lektorsku intervenciju. Oni podrazumijevaju odstupanje od jezičke ekonomičnosti, a samim time i norme. Posebno su učestali u razgovornom stilu, gdje nastaju zbog utjecaja vanjezičkih faktora i vrlo često pod utjecajem emocionalno-ekspresivnih izraza koji sa sobom ne donose rasuđivanje o jeziku. Među njima se mogu izdvojiti pleonazmi kao što su:

obadvojica / obadvije, nadopuniti, ispečen, mjesec maj, žena kuharica, mala kućica, vremensko razdoblje, mobing na poslu, uzajamna saradnja, ja radim, sići dolje, izaći vani, pjevati pjesmu, pokloniti poklon, javno objaviti, ponijeti sa sobom, velika većina, samosabotiraju se, raznorazni, kako i na koji način, plava boja, sat vremena, godina dana, kilogram težine, ući unutra, krajnji rezultat, istinite činjenice, lično mišljenje, druga alternativa, svakodnevna rutina i sl.¹

¹ Primjeri iz vlastite arhive.

Pitanje stila i figure

Za razliku od neosvijestjenih pleonazama, za čiju se upotrebu predlaže izbjegavanje, postoje i pleonazmi koji su izazvani ciljanim postupcima nositelja obavijesti. Hudeček – Lewis – Mihaljević (2011: 43) izdvajaju *stilske (namjerne pleonazme), onomastičke i frazeološke pleonazme* te naglašavaju da upravo oni ne podliježu normi.

Škarić (2003: 138) pleonazme vidi i kao stilske figure koje hotimično pojačavaju izraze pojašnjavajući ih uz primjere:

- (1) *Vidio sam to svojim vlastitim očima.*
- (2) *Ubio ga je namrtvo.*
- (3) *Ustani na noge.*

Na osnovu toga moguće je zaključiti da pleonazmi u književnomjetničkom stilu vrlo često nastaju kao namjerni postupak autora ili autorice u svrhu pojačavanja izraza i značenja, što nije slučaj s razgovornim stilom.² Istog je stava i Solar (2006: 218), koji dodaje da se pleonazmi upotrebljavaju u funkciji stilske figure u poeziji s ciljem izazivanja posebnog dojma i dodavanja značenja. Za primjer navodi Ujevićevu *Svakidašnju jadikovku: I biti slab, / i nemoćan, / i sam bez igdje ikoga...*

Frazeološki pleonazmi

Prethodno navedenim slični su frazeološki pleonazmi unutar kojih dolazi do gomilanja riječi, također radi pojačavanja značenja, s tim što “se semantička podudarnost među članovima frazeološkoga para riječi često ostvaruje pomoću sinonima” (Hudeček – Lewis – Mihaljević 2011: 44). Na taj način, prema Melvinger (1983: 31), teži se dobivanju konstrukcija u kojima članovi “frazeološkoga para imaju posve isto denotatsko značenje, a međusobno se mogu razlikovati samo po ekspresivnoj i/ili stilskoj konotaciji: ‘povuci-potegni’ (...), ‘nema (nije) ni kraja ni konca’ (...), ‘huka i buka’ (...), ‘kao što je (kako je) red i običaj’ (...), ‘bruka i sramota’ (...), ‘vratiti milo za drago’”.³

Onomastički pleonazmi

Ovaj tip pleonazama prema Hudeček – Lewis – Mihaljević (2011: 45) nastaje “kao posljedica dvojezičnosti u pojedinim sredinama prevođenjem stranoga (aloglotskoga) elementa domaćim (idioglotskim)”. Oni za ovu pojavu izdvajaju primjere Brozović Rončević (1998: 13) – *Punta Ertec* (rt rt) i *Luka vala* (uvala uvala) te naglašavaju da Šimunović (2005: 149) bilježi *Vala od Luke* (luka od luke) i *Ponta od Arca* (rt od rta). S tim u vezi, postavlja se pitanje da li se ovaj tip pleonazama može uopće smatrati pleonazmom budući da “služe jednoznačnomu označivanju pojedinoga zemljopisnog referenta ili osobe” (Hudeček – Lewis – Mihaljević 2011: 45).

Pleonazmi i standardnojezička norma

Ono što je potrebno napomenuti jeste to da prema normi bosanskog jezika pleonazmi ne predstavljaju temeljnu pravopisnu grešku niti njihovo postojanje u okviru stilova bosanskog jezika narušava jezičku normu u onoj mjeri u kojoj bi je narušilo pisanje malog slova na mjestu predviđenom za veliko ili neadekvatna zamjena jednog afrikata drugim. Svako ko teži konciznosti u jezičkoj praksi i jezičkoj ekonomičnosti prilikom govora i pisanja treba znati da pleonazam, uvjetno rečeno, narušava i konciznost i jezičku ekonomičnost budući da predstavlja gomilanje riječi istog ili sličnog značenja.

² Međutim, ni tu ne treba posegnuti za isključivosti budući da i u književnomjetničkom stilu mogu djelovati kao pogreške, dok s druge strane u razgovornom stilu mogu imati funkciju pojačavanja značenja kod onih govornika čija obavijest zahtijeva takav postupak.

³ V. i Hodžić-Čavkić, Azra (2016), “Tautološke frazeosheme u bosanskom jeziku: Opis standardnojezičkih i dijalekatskih frazeoshema na korpusu *Sandžačkog frazeološkog rječnika Abdulaha Mušovića*”, *Književni jezik* 27, str. 167–188.

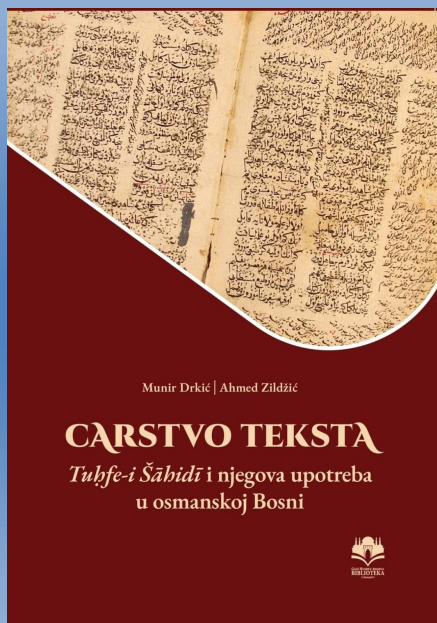
Zaključak

Prema Hudeček – Lewis – Mihaljević (2011: 45), u standardnom jeziku upotrebu namjernih pleonazama treba izbjegavati, s tim što treba dodati da oni narušavaju konciznost u jezičkoj praksi i onemogućavaju jezičku ekonomičnost. S druge strane, važno je napomenuti i to da je Pranjković (1996: 522) stava da takve konstrukcije nisu nešto što treba izbjegavati i / ili smatrati pogrešnim u svim funkcionalnim stilovima. Naprotiv, oni su u funkcionalnim stilovima apstraktnijeg tipa obična pojava. Predlaže da pogrešnim treba smatrati samo pretjerivanje u njihovoj upotrebi u onom funkcionalnom stilu kojem oni nisu svojstveni. Poželjno bi bilo dodati i to da bi jedan od funkcionalnih stilova koji ne trpi prisustvo pleonazama kao stilskih pogrešaka jeste naučni stil. To dovodi do zaključka da se svi oni pleonazmi koji nisu nastali ciljano radi pojačavanja značenja smatraju stilskim pogreškama i zahtijevaju lektorske intervencije. ■

Literatura

- Čedić, Ibrahim, Hadžem Hajdarević, Safet Kadić, Aida Kršo, Naila Valjevac (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.
- Hodžić-Čavkić, Azra (2016), “Tautološke frazeosheme u bosanskom jeziku : opis strandardnojezičkih i dijalekatskih frazeoshema na korpusu Sandžačkog frazeološkog rječnika Abdulaha Mušovića”, *Književni jezik* 27/1–2, Sarajevo, 167–188.
- Hudeček, Lana, Kristian Lewis, Milica Mihaljević (2011), “Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/1, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 41–72.
- Melvinger, Jasna (1983), “Frazeološki parovi riječi”, *Jezik* 31/4, Zagreb, 107–114.
- Solar, Milivoj (2006), *Rječnik književnoga nazivlja*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb.
- Škarić, Ivo (2003), *Temeljci suvremenoga govorništvā*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ярцева, Виктория Николаевна (1990), *Лингвистический энциклопедический словарь*, Институт языкознания АН СССР, Москва.

Lingvazin preporučuje

Izdavač: Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2023, 230 str.

O nekim neosviještenim pleonazmima u novinarsko-publicističkom stilu

1. Opće napomene o pleonazmima

U literaturi postoji mnogo definicija pleonazama. U *Rečniku književnih termina* (1986: 565) napominje se kako je posrijedi “termin antičke retorike za nagomilavanje sinonima u tekstu ili govoru”. Silić – Pranjković (2005: 380) ističu da je pleonazam “izražavanje istoga sadržaja dvjema ili s više riječi”. Čini se da i Silić – Pranjković (isto) pleonazme smatraju sinonimima, i to kada govore o administrativno-pravnom stilu, gdje napominju kako on “ne voli sinoniman način izražavanja” (isto). Dalje, u *Rječniku bosanskog jezika* (Čedić i dr. 2007: 638) apostrofira se kako pleonazmi predstavljaju “nepotrebno gomilanje riječi istog ili sličnog značenja”, dok Silić (2006: 37) pak tvrdi da je u pitanju gomilanje riječi ili izraza “s istim značenjem”.

Detalniji uvid u pleonazme daju Hudeček – Lewis – Mihaljević (2011). Najprije ukazuju da naziv “pleonazam” dolazi od grčke riječi *pleonasmós*, što znači ‘suvišak, preobilje’, a tvrde kako ova lingvistička pojava nastaje širenjem iskaza na način da se postojećim riječima dodaju istoznačnice ili bliskoznačnice, te da je “sintaksička veza među sastavnicama pleonastičkog izričaja [je] posve pravilna, problemi se mogu pojaviti na semantičkoj razini” (isto: 41). Očigledno je, dakle, kako ne postoji univerzalna definicija pleonazama. Najprije ćemo dati neke opaske u vezi sa spomenutim tvrdnjama. Naime, što se tiče definicija u kojima se pleonazmi smatraju sinonimima, treba napomenuti kako se za takve konstatacije moraju istražiti svi mogući konteksti, a to je gotovo nemoguće. Sinonimi postoje samo u određenom kontekstu, ne posve (v. Tafra 2018). To nas dovodi i do zaključka da je potrebno skrenuti pažnju i na definicije u kojim se apostrofira kako su pleonazmi riječi istog značenja – riječi ne mogu imati sasvim¹ isto značenje. Razlikuju se u barem jednom segmentu – u protivnom ne bi koegzistirale u jeziku. Zatim, kad je posrijedi teza da je sintaksička veza među sastavnicama pleonastičke konstrukcije posve pravilna, valja nagovijestiti da to važi ukoliko se govori o sastavnicama među kojim može postojati određeni sintaksički odnos, no ne i kad su pleonazmi sastavljeni od nepunoznačnih riječi, npr. *čak štaviše*. Načelo je sintakse da se dva istofunkcionalna člana ne mogu upotrebljavati istovremeno. Otuda zaključujemo da pleonazmi, osim semantičkim, mogu rezultirati i sintaksičkim problemima (glede funkcija). Čini se da najprikladniju definiciju ove jezičke pojave daju Silić – Pranjković (2005).

2. Podjela pleonazama

Hudeček – Lewis – Mihaljević (2011: 43) navode kako pleonazam može biti neosviješten i stilski. Neosviješteni je stilski greška i standardnojezički problem, dok je stilski osviješten i namjieran te se svrstava u stilske figure. Također, pleonazmi mogu biti obavezni i neobavezni. Obavezni su uvjetovani jezičkim sistemom ili normom, a neobavezni “ekspresivnim ciljevima iskazivanja” (isto). Tako je obavezni čest, naprimjer, u kongruiranju (“od lijepih žena”, gdje je riječ o dvostrukoj obavijesti o ženskom rodu, genitivu i množini), u dvostrukom nijekanju (“nikad neće zaboraviti”) i sl.

¹ Istina, u definiciji se nigdje ne spominje prilog *sasvim*, ali se ne napominje ni da je posrijedi samo određeni kontekst.

U nastavku ćemo na određenim primjerima uvidjeti koji se to pleonazmi javljaju u novinarsko-publicističkom stilu.

2.1. Pleonazmi u verbalnim sintagmama

U korpusu je pronađeno nekoliko pleonazama u ovoj vrsti sintagmi:

1. “Obavezno makar dve - tri ponesem sa sobom za usput...” (URL1)
2. “Najradije bih obukao dres i sišao dolje, ali gotovo je” (URL2)
3. “Prišunjao se i ušao unutra” (URL3)
4. “Vraćam se nazad vrlo brzo” (URL4)

U svim se navedenim primjerima upotrebljavaju verbalne riječi kojima nije potreban zavisni član za iskazivanje značenja ili obavljanje sintaksičke funkcije. Tako se u primjeru (1) koristi sintaksema *sa sobom*: *ponesem sa sobom*. Naime, glagol *ponijeti* ima više značenja², a neka od njih jesu: ‘krenuti noseći, početi nositi’; ‘uzeti u ruke i krenuti’; ‘odlazeći uzeti šta sa sobom’. Kako primjećujemo, on u svojoj prirodi podrazumijeva da će neko ponijeti nešto *sa sobom*, a ne *s nekim drugim*. Ukoliko istaknemo da ćemo nešto ponijeti s nekim drugim, riječ je o adverbijalu društva (usp.: “Obavezno makar dvije-tri ponesem sa sobom, za usput...” – “Obavezno makar dvije-tri ponesem s njim, za usput...” – “Obavezno makar dvije-tri ponesem u njegovom društvu, za usput...”), a adverbijal društva u ovom se slučaju nije želio upotrijebiti. Nadalje, primjer (2) odlikuje se pleonastičkim spojem riječi *sišao dolje*. Glagol *sići* ima značenje ‘kretanjem se spustiti naniže’, što samo po sebi implicira kretanje *ka dolje*. Možemo kazati da se i u primjerima (3) i (4) također koriste riječi koje i nisu neophodne glagolima u ulozi predikata da iskažu značenje: *ušao unutra* i *vraćam se nazad*. Glagol *ući* svojom prirodom nagovještava da se kretanjem dospije u kakav zatvoren prostor ili unutrašnjost, a *vraćati se* da se ide *nazad*.

2.2. Pleonazmi u supstantivnim sintagmama

Čini se da su najzastupljeniji pleonastički izrazi u kojim je nadređeni član supstantivna sintaksema. Odabrali smo sljedeće primjere:

5. “Dobri odnosi i uzajamna saradnja ključ su opstanka i rada” (URL5)
6. “Stanje krvnog tlaka određuje se računanjem prosječne vrijednosti kroz određeno vremensko razdoblje...”³ (URL6)
7. “Ovo je najslađa mala kućica koju smo vidjeli...” (URL7)
8. “Ovaj sastanak je donio jako mnogo informacija, s posebnim fokusom na ono što možemo u kratkoročnom roku uraditi...” (URL8)
9. “Dijalog i zajednički dogovor predstavnika nadležnih institucija u BiH ključ za napredak ka EU” (URL9)

Primjer (5) sadrži pleonastičku konstrukciju *uzajamna saradnja*. Adjektiv *uzajamna* znači ‘međusobna’; ‘recipročna’; ‘ono što jedna osoba čini drugoj i obratno’. Supstantivna riječ *saradnja* podrazumijeva ‘zajednički rad’. Stoga je u ovom primjeru sasvim dovoljno upotrijebiti samo nju, budući da u sebi već sadrži uzajamnost i zajedništvo. Nadalje, primjer (6) odlikuje se pleonazmom *vremensko razdoblje*. U vezi s tim treba napomenuti kako supstantiv *razdoblje* već predstavlja vrijeme, tj. neki period, što znači da joj adjektiv *vremensko* nije potreban za vršenje sintaksičke funkcije (u ovom slučaju nekongruentnog atributa s vremenskim značenjem) niti za preciziranje značenja. Veoma čest u novinarsko-publicističkom stilu jeste onaj u primjeru (7), koji je karakterističan po pleonastičkoj sintagmi *mala kućica*. Adjektiv *mala* svakako predstavlja umanjenost, a sufiks *-ica* služi za tvorbu umanjena

² Sva navedena značenja primjera nalaze se u *Rječniku bosanskog jezika* (Čedić i dr. 2007). Također valja napomenuti kako svi analizirani primjeri mogu imati i preneseno značenje, no u ovom slučaju o njemu neće biti riječi.

³ Zanimljiva je činjenica da u istom tekstu stoji i samo *razdoblje*: “Zapisujte vrijednosti krvnog tlaka kako biste mogli izračunati srednju vrijednost kroz odgovarajuće razdoblje.” Ovo bi moglo značiti kako je pleonazam u ovom primjeru osviješten, stilski.

(v. Jahić – Halilović – Palić 2000: 316), što znači da je dovoljno upotrijebiti ili samo deminutiv *kućica* ili sintagmu *mala kuća*. Primjer (8) nije frekventan kao (7), što nas ne iznenađuje, budući da riječ *kratkoročni* u sebi sadrži supstantiv *rok* – posrijedi je složenica nastala od atributske klauze *koji je vezan za kratki rok* – pa je recipijentima uglavnom jasno da nema potrebe koristiti riječ koja je već sadržana u drugoj. Konačno, posljednji primjer sadrži adjektiv *zajednički*, koji se odnosi na zajednicu (dakle podrazumijeva veći broj), i riječ *dogovor*, koja obuhvata više ljudi. To znači da *zajednički* nije potreban za preciziranje značenja niti funkcije supstantiva *dogovor*.

⁴ Veznik *jer* može se upotrijebiti i kao konektor, pa tada uobičajeno nema uzročno značenje (npr.: *Nedjeljom ne radimo. Jer ko još radi tada?!*). Sve u svemu, ovdje govorimo isključivo o uzročnom vezniku *jer*.

2.3. Ostale pleonastičke konstrukcije

U korpusu smo pronašli i sljedeće primjere s istodobnom upotrebom istofunkcionalnih riječi:

10. “...samo zato jer dolaze iz ovih zemalja.” (URL10)
11. “Često puta mi zaboravljamo da pridruživanje najjačim, najmodernijim i najefikasnijim međunarodnim institucijama nosi niz benefita.” (URL11)
12. “Oko pedesetak stručnjaka iz urologije okupilo se u Mostaru.” (URL12)

U primjeru (10) pleonastičku konstrukciju riječi čine adverbijal *zato* i veznik *jer*⁴. Te dvije riječi imaju slično značenje: *zato* znači ‘zbog toga’; ‘iz tog razloga’, a *jer* – ‘zbog toga što’. Dakle i jedno i drugo predstavljaju kategoriju uzroka. Prema tome, umjesto veznika *jer* bolje je upotrijebiti *što*. To važi i za ostale vezničke spojeve iz domena uzroka kakvi su: *stoga što* (umjesto *stoga jer*), *zbog toga što* (umjesto *zbog toga jer*) i sl. Potom, u primjeru (11) istaknut je pleonazam *često puta*. Adverbijal *često* podrazumijeva nekakvo ponavljanje više puta, tj. u kratkim vremenskim razmacima, pa mu *stoga* riječ *puta* nije potrebna ni u sintaskičkom ni u semantičkom smislu. Naposljetku, u primjeru (12) istaknut je pleonazam *oko pedesetak*. I jedna i druga riječ predstavljaju približnu količinu pa se otuda i ne mogu upotrebljavati istovremeno.

3. Zaključna razmatranja

Na osnovu navedenih primjera uočili smo kako su u novinarsko-publicističkom stilu pleonazmi česta jezička pojava. To može proizlaziti iz toga što je glavni cilj ovog stila smjenjivanje informacija, zbog čega je prioritet informiranost, a ne potpuna semantička i stilski korektnost iskaza. Osim toga, razlozi mogu biti i ispunjavanje prostora, kao i nedovoljno poznavanje gramatike. Nerijetko se smatra da određena riječ nije dovoljno naglašena, pa se teži njenoj dodatnoj istaknutosti. Tako je, naprimjer, *kućica* manja ukoliko se odredi i kao *mala* – *mala kućica*; kategorija uzroka izraženija je ako se upotrijebi veznički spoj *zato jer* umjesto *zato što* itd. Pleonazam može biti i stilski, namjeran, što smo mogli vidjeti kad smo govorili o primjeru (6): u istom je tekstu na jednom mjestu zastupljeno *razdoblje*, a na drugom *vremensko razdoblje*. ■

Izvori

- URL1 – <https://www.coolinarika.com/recept/kifle-sa-susenim-paradajzom-i-maslinama-63144d84-637f-11eb-8738-0242ac120019?pretrazivanje=%7B%22pojamo%22%3A%22butternut+tikva%22%7D> [17. 6. 2024]
- URL2 – <https://www.index.hr/mobile/sport/clanak/Ivano-Balic-Najradije-bih-obukao-dres-i-sisao-dolje-ali-gotovo-je/796046.aspx> [17. 6. 2024]
- URL3 – <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/764312/nevjerovatan-snimak-pokusaj-krade-automobila-prisunjao-se-i-usao-unutra> [17. 6. 2024]
- URL4 – <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/iz-hrvatske-sam-otisao-s-20-000-kunavracam-se-nazad-vrlo-brzo-foto-20180830> [17. 6. 2024]
- URL5 – <https://srbi.hr/dobri-odnosi-i-uzajamna-saradnja-kljuc-su-opstanaka-i-rada/> [17. 6. 2024]
- URL6 – <https://stampar.hr/hr/vase-zdravlje/visoki-krvni-tlak> [17. 6. 2024]
- URL7 – <https://miss7.24sata.hr/amp/lifestyle/ovo-je-najslada-mala-kucica-koju-smovidjeli-ima-cak-i-ljuljacku-i-staklenik-31467> [17. 6. 2024]
- URL8 – <https://www.tvsa.ba/u-pripremi-projekt-obnove-tri-kupatila-u-paviljonu-justudentski-centar-sarajevo/amp/> [17. 6. 2024]
- URL9 – <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/kristo-dijalog-i-zajednicki-dogovor-predstavnik-a-nadleznih-institucija-u-bih-kljuc-za-napredak-ka-cu/3205463> [17. 6. 2024]
- URL10 – <https://raskrinkavanje.ba/analiza/dezinformacije-i-pristrasno-izvjestavanje-o-migrantima-u-dnevnom-avazu> [17. 6. 2024]
- URL11 – <https://radiosarajevo.ba/amp/vijesti/bosna-i-hercegovina/nacelnik-zajednickog-staba-osbih-bih-se-od-decembra-prosle-godine-nalazi-u-map-u/358858> [17. 6. 2024]
- URL12 – <https://www.vecernji.ba/oko-pedesetak-strucnjaka-iz-urologije-okupilo-se-u-mostaru-1096364/komentari> [17. 6. 2024]

Literatura

- Čedić, Ibrahim i dr. (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Sarajevo: Institut za jezik.
- Hudeček, Lana, Kristian Lewis, Milica Mihaljević (2011), “Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku”, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/1, Zagreb: Institut za hrvatski jezik, 41–72.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica: Dom štampe.
- Škreb, Zdenko i dr., ur. (1986), *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, Josip (2006), *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput.
- Tafra, Branka (2018), “Razgraničavanje istoznačnosti i blisko značnosti”, u: *Od fonologije do leksikologije: Zbornik radova u čast Mariji Turk*, ur. Dijana Stolac, Rijeka: Filozofski fakultet, 341–356.

Lingvazin preporučuje

Izdavač: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2024, 123 str.

Lingvazin preporučuje

Izdavač: Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2023, 283 str.

Studentska konferencija *English Language Day 2024* na Filozofskom fakultetu u Zenici

Odjel za globalnu komunikaciju pri Ujedinjenim nacijama 2010. godine utvrdio je 23. april kao Dan engleskog jezika, datum koji se smatra datumom rođenja i smrti Barda, odnosno engleskog dramatičara i pjesnika Williama Shakespearea. Od tada se diljem svijeta 23. aprila održavaju edukativne radionice, konferencije i seminari, jezička takmičenja, humanitarne aktivnosti te kulturne i književne manifestacije. Već četvrtu godinu zaredom, Studijski program Engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Zenici tradicionalno organizuje Studentsku konferenciju *English Language Day*. Osim promoviranja engleskog jezika, anglofone kulture i anglofone književnosti, cilj je konferencije pružanje prilike studentima dodiplomskih i master studija da podijele svoje (sa)znanje, umrežavaju se s kolegama s drugih studijskih godina i univerziteta, razvijaju komunikacijske i interpersonalne kompetencije i vještine javnog izlaganja, ali steknu motivaciju za aktivno sudjelovanje u društvenoj zajednici. Ovogodišnja konferencija *English Language Day* ugostila je osamnaest studenata izlagača, koji su prezentirali radove iz oblasti anglistike, tačnije književnosti, lingvistike, metodike nastave te historije i kulture. Ovom prigodom prisutnima su se obratili prof. dr. Alica Arnaut, dekanesa Filozofskog fakulteta i prof. dr. Adnan Bujak, šef Studijskog programa Engleski jezik i književnost, koji su naglasili važnost održavanja ovakvih događaja za razvoj filologije na našim prostorima. Tokom uvodnih obraćanja, potpisan je i sporazum o saradnji između Američkog kutka pri Gradskoj biblioteci Zenica s Filozofskim fakultetom, čime je ozvaničena buduća saradnja. Konferencija je obogaćena i prisustvom gostiju iz Sjedinjenih Američkih Država posredstvom American Councila. Radi se o šest srednjoškolaca koji nekoliko proteklih mjeseci borave i školuju se u Bosni i Hercegovini. O svom su iskustvu govorili na bosanskom jeziku, što potvrđuje krilaticu da jezici grade mostove među ljudima, ali i da ovakvi događaji mogu doprinijeti promociji maternjeg jezika i kulture, koji su bitni, humanistički, aspekti usvajanja stranog jezika. Prilikom ocjenjivanja i vrednovanja ovakvih događaja ne treba zanemariti njihov doprinos poticanju interkulturalnog dijaloga. ■

Detalj s Konferencije

Neki od učesnika Konferencije

O Konferenciji možete saznati i na: <https://ff.unze.ba/ba/cetvrta-studentska-english-language-day-konferencija/>.

Kad se u Hrvatskoj govori o jeziku, uglavnom se govori o tome što je “pravilno”, a što ne. Htio sam to promijeniti

Podcast *Bliski susreti jezične vrste* prvi je hrvatski (i regijski) podcast o jeziku koji do danas broji 238 epizoda. Pokrenuo ga je Gaj Tomaš, predavač za engleski i njemački pandemije korona virusa, početkom 2020. godine, jer je htio u ovoj mladoj i brzo rastućoj medijskoj formi ponuditi nešto što je tada (a i danas) nedostajalo u popularnoj formi – promatrati jezik u širem smislu

Gosti i mi o jeziku kao živom organizmu

Naime, o jeziku se, bar do dolaska *Bliskih*, govorilo ili specifično u akademskim krugovima ili preskriptivistički u popularnim formatima kao što su televizija i radio. A jezik je toliko integralan dio svačijeg opstojanja, a još važnije, svačije pravo, da me čudilo zašto se o njemu ne razgovara na opušteni, edukativni i zabavni način – umjesto toga da se jezik svodi na to što je “pravilno” – navodnici su naravno tu, ne jer citiraju, nego jer pravilno u jeziku ne postoji, kako nam je u epizodi #59 rekao vodeći hrvatski lingvist, Mate Kapović. Osim toga, ako se svi koristimo jezikom na razne načine – od viceva do prodaje – zar ne zaslužuje više pažnje, i to na način da bude razumljiv i privlačan – svima?

Ključno od samog starta bilo je dakle promotriti gdje se i kako u stvarnom svijetu koristi ovaj alat bez kojeg se život ne odvija. To je značilo ne razgovarati isključivo s gostima koji se profesionalno bave jezikom (prevoditelji, lingvisti i dr.), nego se *blisko susresti* sa što više različitih profesionalaca.

Pilot, primjerice, koristi vrlo specifičan set fraza radiotelefonijske komunikacije s kontrolom leta. Od njih ne smije odstupiti, čak i ako – kako je jedan od prvih gostiju, pilot, rekao – sadrže gramatičke greške. Gošća odvjetnica ukazala je na nejasan i neprecizan jezik u ugovorima koji dovode do milijunskih tužbi. Psiholog / svećenik naveo je primjere osnaživanja pomoću jezika. A enigmatičar je uživo u podcastu radio kvadratnu križaljku. Na kraju svake epizode svakom bismo gostu postavili pitanje – što je za Vas jezik? Za neke je alat, za druge igra, za treće kemija. Svesti jezik samo na jezik ne bi bilo pošteno.

Paralelno s tim, suvoditeljske epizode (suvoditeljice kroz godine: Anja Lordanić Mustać, Ines Rukelj i Nastasja Deretić) obrađivale bi na popularno-edukativno-zabavan način teme poput frazema, padeža, poštapalice i sl., kako bismo naizgled ozbiljnu temu – što god to značilo – prizemljili i znanstveno-popularno obradili. Ovo je dalo potpunu slobodu posvetiti se nečemu jezičnome o čemu često ne postoji čak ni znanstveni rad. Ako bismo nešto zaboravili ili tijekom epizode shvatili novi smjer, uvijek smo mogli snimiti još jednu epizodu. Sloboda i jezik su, čini se, bar ovdje, u simbiozi.

U jednom radu piše da **poštapalice** koriste osobe siromašnog rječnika jer poštapanje [hodanje sa štapom] podsjeća na tjelesno slabašna čovjeka koji ne može samostalno hodati, na nesposobna čovjeka. Ali **poštapaju** i skijaši, planinari, ljudi u vrhunskoj formi.

ep. #238

Poštapalice
Nastasja & Gaj

Podrška i reakcije

Jedna od zanimljivosti, koje nisam nikad rekao dosad, jest ta da smo, kad smo kretali, dobili puno podrške, no kad su vidjeli da ovo nije još jedan – kako se kaže, kako se piše format – izgubili smo ih. Jedna od rečenica bila je: “Ja sam mislio da će ovaj *podcast* bit ozbiljan.”

No strpljivo, kroz par godina, privukli smo sve ostale. Reakcije su bile uglavnom pozitivne i u duhu onoga zbog čega je pokrenut *podcast* – da bude privlačan široj publici. Slušatelji lingvisti znali bi napisati – ovo je moglo detaljnije, ali razumijemo da je popularna forma, tako da je taman.

Najdraža reakcija (ili više njih) osobno je ona kada se jave tzv. *heritage speakers*, treća generacija iseljenih Hrvata koji tvrde da im fali materinski jezik (njihov ili njihovih roditelja), a nisu ga imali prilike dosad slušati i *Bliski* im ostaju jedini kontakt s hrvatskim jezikom. To nije nešto što planiraš, niti očekuješ, a vrlo je lijepo čuti. Iznenadujuće, imamo mnogo slušatelja izvan ove regije, od SAD-a do Argentine. Nesvjesno igramo na kartu svojevrsne jezične nostalgije.

Danas i sutra

U jednom je medijskom članku *podcast* opisan kao – voditeljski, suvoditeljski i intervju *podcast*. Obradili smo razne teme i budući da je jezik nepresušan izvor inspiracije, tema i dalje ne fali. Često se i nakon 200 epizoda pojavi nešto zbog čega se zapitamo – kako to da ovo nismo snimali ranije?

Podcast je 4 godine izlazio svaki tjedan, nekad i češće. Od 2024. prešli smo na 1–2 epizode mjesečno. Najslušanija epizoda je *Hrvatski i srpski*, u kojoj sa suvoditeljicom Nastasjom iz Novog Sada često analiziramo zanimljive sličnosti i razlike naših jezika. Dalje je cilj snimati *live* s publikom, kao što smo napravili u rujnu u Novom Sadu. Ako nas netko želi ugostiti, rado ćemo se odazvati!

Podcast se objavljuje u audio formi i možete ga pronaći na svim *podcast* platformama / aplikacijama: Spotify, Apple i sl. ■

Neki tvrde da je sleng postajao u antici. U Europi se od srednjeg vijeka bilježe glosari kojima su se služili lopovi i kriminalci. Kad bi oni završili na sudu, netko bi bilježio čudne riječi koje drugi nisu razumjeli – oblici šifriranja jezika.

Anita Skelin Horvat

Lingvistkinja (FFZG)

o slengu kao odrednici identiteta (mladih).

Ep. #227

Gift je na engleskom 'dar', na norveškom 'oženjen', a na njemačkom 'otrov'.

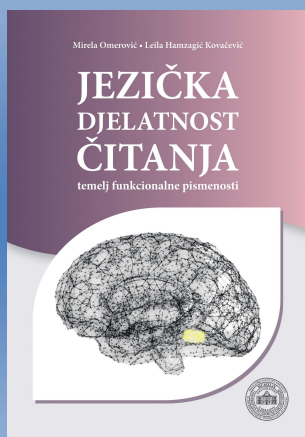
– A sigurno ste se susreli i s 'bilijun' koji nije 'billion'. Radi se o lažnim parovima (engl. false friends, franc. faux amis), riječima koje se pišu isto ili slično, imaju isti korijen, zvuče isto, ali imaju (potpuno ili djelomično) različito značenje.

Instagram: [bliskisusreti_podcast](https://www.instagram.com/bliskisusreti_podcast)

www.linktr.ee/bliskisusretigaj.tomas1@gmail.com

Lingvazin preporučuje

Izdavač: Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2024, 265 str.

Podkast *Balkans Calling – Voices from the Region*

Podkast pod nazivom *Balkans Calling – Voices from the Region* ('Balkan zove – glasovi iz regije') nastao je u okviru projekta *seeFField*, koji se bavi jačanjem Studija o jugoistočnoj Evropi na Univerzitetu u Regensburgu. Osnovni cilj podkasta je da u 30-minutnim epizodama akademskoj i široj zainteresovanoj publici predstavi naučnike i naučnice iz regiona, kao i istraživačke teme kojima se bave, a koje smatramo relevantnim za bolje razumijevanje regiona. Podkast je otvoren za sve teme iz društvenih nauka, s posebnim naglaskom na historiju, socijalnu antropologiju i lingvistiku, koje čine okosnicu regionalnih studija o jugoistočnoj Evropi na Univerzitetu u Regensburgu.

O projektu *seeFField*

seeFField je akronim na engleskom jeziku koji označava projekat punog naziva *A small but fertile field: strengthening Southeast European Studies in Regensburg*. Projekat posvećen jačanju regionalnih studija o Jugoistočnoj Evropi na Univerzitetu u Regensburgu počeo je 2022. i trajaće sedam godina, uz finansijsku podršku Fondacije Volkswagen i Univerziteta u Regensburgu.

Za Univerzitet u Regensburgu regionalne studije su jedna od ključnih razvojnih oblasti, u okviru nastave i naučnoistraživačkog rada. U tom smislu na Univerzitetu postoji nekoliko različitih studijskih programa koji se bave određenim regijama. Pri tome je interdisciplinarni studijski program o Jugoistočnoj Evropi (nem. *Südosteuropastudien*), sigurno jedan od najistaknutijih, zahvaljujući njegovom dugoročnom razvoju i saradnji sa brojnim institucijama u Njemačkoj i samom regionu jugoistočne Evrope.

Značaj proučavanja specifičnih regija u globalizovanom svijetu leži u razumijevanju njihovih jedinstvenih sociokulturnih, političkih i jezičkih dinamika. Događaji poput migracija i pandemije COVID-a pokazuju da se globalizacija mora proučavati kroz prizmu pojedinačnih regiona, jer bez obzira koliko bili globalni, svi sociokulturni procesi imaju svoju karakterističnu regionalnu i lokalnu dinamiku.

Tim prije u današnje je vrijeme neophodno prenositi znanje i uvide sa lokalnog nivoa ne samo među akademskom već čak i prije među publikom koja se određenim temama ne bavi nužno u naučnim okvirima. Jedan od načina na koji u projektu *seeFField* pokušavamo da ispunimo tu misiju i zadatak jeste i kroz naš podkast *Balkans Calling – Voices from the Region* ('Balkan zove – glasovi iz regije'). Smatramo da tako pomazemo da naučna komunikacija postane interaktivna i otvorena, stvarajući prostor za razmjenu ideja, refleksiju o istraživanjima i dublje razumijevanje društvenih i istorijskih fenomena karakterističnih za region.

Gosti i teme našeg podcasta

Podcast je započeo sa emitovanjem u jesen 2023. godine i do sada je objavljeno 12 epizoda. Objavljuje se jedna epizoda mjesečno, posljednjeg petka u mjesecu, sa izuzetkom pauza između semestara, odnosno velike ljetne pauze u julu i avgustu. Koncept se zasniva na formi intervjua, sa jednim ili dva gosta. Kao što je pomenuto u tekstu, gosti su uglavnom naučnici i naučnice iz regiona koji su duže ili kraće gosti našeg univerziteta ili su dio određenih projektnih aktivnosti, poput predoktoralnih studenata, postdoktoranada, gostujućih profesora i slično. Naučne discipline iz kojih dolaze, odnosno njihov naučnoistraživački rad, istovremeno su i polazna tačka svakog intervjua. Tako smo, na primjer, imali u gostima nekoliko historičara koji su govorili o “sporum sjećanju” i “tamnom turizmu”, zatim uložili biografskih intervjua u popularizaciji javne istorije, posebno u kontekstu postkomunističke tranzicije u Bugarskoj, o problemima društava regiona koji stare. Jedna antropološkinja govorila je o svom istraživanju o temi migracija turske i muslimanske populacije iz Bugarske u Tursku kroz različite historijske periode. Imali smo u gostima i naučnike koji potiču iz regiona, ali su akademski aktivni na njemačkom govornom području, što predstavlja istovremeno i šansu i izazov. Posebno zanimljiva bila je epizoda na njemačkom jeziku koju je pripremila studentkinja koja je radila u našem projektu kao asistentkinja, a u kojoj je intervjuisala svoje dvije koleginice koje imaju porijeklo sa Balkana, ali su rođene i odrasle u Njemačkoj. Njihov razgovor o domovini, identitetu i pripadnosti bila je naša najslušanija epizoda.

S obzirom da je višejezičnost jedan od glavnih ciljeva cjelokupnog projekta *seeFField*, trudimo se da redovno imamo epizode koje su posvećene jeziku i lingvistici, sa najrazličitijih aspekata. Tako smo imali epizodu posvećenu fenomenu *hate speech*, potom lingvističkoj vitalnosti jezika Vlaha, Bajaša i Roma u Srbiji, kao i jezičkoj politici prema manjinskim i ugroženim jezicima, epizodu posvećenu nastavi albanskog jezika u inostranstvu, koja je i bila na albanskom, a posljednja epizoda povodom Dana maternjeg jezika bavila se odnosom albanskog i njemačkog jezika u pop-kulturi, posebno na Kosovu.

Osim sadržinskog koncepta, *podcast* se odlikuje još dvjema osobenostima. Prva je ta što u realizaciji – od koncepcije preko vođenja intervjua do postprodukcije – aktivno učestvuju studenti koji su angažovani kao asistenti u projektu *seeFField*. Na taj način studenti stižu ne samo uvide u određene teme već i u praktični rad na realizaciji ove forme naučne komunikacije. Druga osobenost je ta što u radu na podcastu koristimo vještačku inteligenciju, odnosno generisani ženski glas na engleskom jeziku u odjavnoj špici i preporuci za neki drugi podcast blizak temi aktuelne epizode.

Podkast *Balkans Calling – Voices from the Region* možete slušati na platformama Spotify i YouTube.

Nadamo se da ćemo našim podkastom doći do mnogih slušatelja i slušateljki u Njemačkoj, ali i u regionu i na taj način omogućiti i široj publici da se uključi u akademske diskusije na pristupačan i dinamičan način. Pišite nam ako imate sugestije kako da poboljšamo rad! ■

<https://seeffield.app.uni-regensburg.de/>

<https://www.youtube.com/watch?v=OPeSq0vqxc4>

<https://open.spotify.com/episode/3b7rAvnZOYgwWTD4x7981n?si=UD5O6q69T6Oyk1oBExZjHw&nd=1&dlsi=423c92f3af064304>

Slavstvuyte! – podkast o velikoj ljubavi

Septembra 2024. godine sam nakon tri i po godine i zvanično ugasila svoj prvi veliki projekat – *Slavstvuyte!* I ne, ovo nije tužna priča – iza toga je ostalo more divnih uspomena, iskustava i prijateljstava. Nekada jednostavno moramo da znamo kada je nečemu došao kraj. Ali da je vredelo, vredelo je.

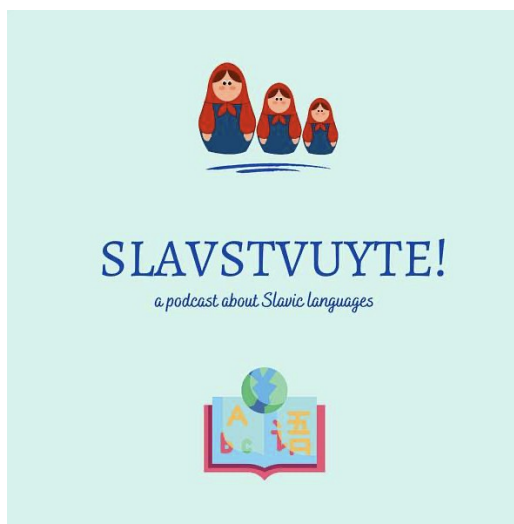
1. Slovenski jezici u mom životu

Da bih vam uopšte ispričala priču o svom podkastu, moram da vam ispričam priču o sebi. Iz Leskovca, sa juga Srbije, u petnaestoj godini života preselila sam se u Sloveniju. U glavni grad jedne druge slovenske države. I tu počinje moja ljubav prema jezicima. U moru najtežih tinejdžerskih osećanja, ja sam savladala još jedan mali slovenski jezik – slovenački. I kako je vreme odmicalo, postajalo mi je sve jasnije da kako srpski, tako slovenački kriju jednu ogromnu istoriju iza svakog izgovorenog glasa, reči i svake rečenične konstrukcije. Kada je došlo vreme za fakultet, bila mi je velika želja da upišem srpski jezik i književnost u Beogradu, mada sam ubrzo shvatila da bi povratak u Srbiju za sobom povukao još milion sitnica koje nisam bila spremna. Zato sam se uputila u grad koji su nekad naseljavali naši intelektualci, a sada važi za srce Balkana – Beč.

U Beču mi je postalo jasno da je moje znanje nemačkog koje sam sa sobom ponela iz škole vrlo oskudno te mi je trebalo malo više vremena da se nađem na institutu za slovenske jezike i upišem ruski jezik i književnost. Često sam dobijala pitanja – zašto ruski? I često sam smišljala pametne odgovore “da bih čitala Dostojevskog u originalu”, “da proširim znanje” i slično. Istina je da zapravo ne znam. Ne znam zašto sam odlučila da studiram to što sam studirala. Dopala mi se činjenica da ću moći da stvaram nove paralele između onoga što već znam i nečega što mi je nepoznato. Tako sam na Bečkom univerzitetu 2018. godine upisala ruski jezik i književnost.

2. Korona i podkasti

U godini kada nas je globalna pandemija naterala da provedemo više vremena sa sobom nego što smo to inače radili, ljudi su krenuli da svoje interese dele sa drugima u virtualnom svetu. Poneseni talasom nesigurnosti, neizvesnosti i sveopšteg haosa, hvatali smo se za stvari koje volimo kao za slamke. Tako sam i ja u decembru 2020. godine u maloj sobi roditeljske kuće u Ljubljani, na svom laptopu snimila prvu epizodu podkasta koji je dobio ime *Slavstvuyte!*. Te godine podkasti su postali popularni i činilo se da o svakoj temi već postoji podkast. Međutim, nijedan podkast na engleskom nije govorio konkretno o slovenskim jezicima. Bili su podkasti na ruskom o ruskom, srpskom, hrvatskom, bosanskom o srpskom, hrvatskom, bosanskom itd., ali nijedan

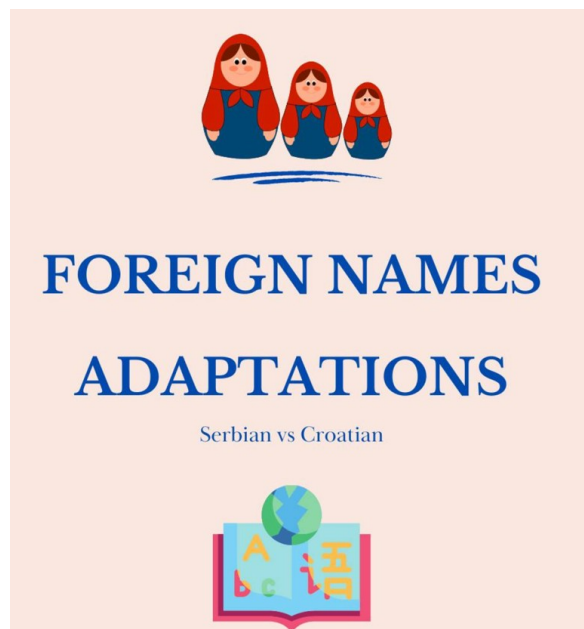

nije bio dostupan ljudima koje te jezike zapravo ne govore. A to je ustvari bio moj cilj. Da ljudima kojima pri pogledu na ćirilicu na pamet padne samo ruski približim svet slovenskih jezika. Da onima koji ne poznaju kulturu i širolikost slovenskih jezika predstavim njihovu lepotu. A da istovremeno dam prostora kolegama, lingvistima, ljudima koji gaje istu ljubav kao i ja da istražuju, uče i dele ideje jedni sa drugima. Što se imena tiče, postalo je jasno da sam iskoristila rusku reč *Здравствуйте*, čiju sam englesku transliteraciju *Zdravstvuyte* iskombinovala s engleskom rečju *Slavs* ('Sloveni'). I tako se rodio moj podkast.

3. Tri godine rada

Moj podkast je bio moj način da pobežnem od svakodnevice. Naučila sam da prerađujem audio i videozapise, da snimam Instagram videosnimke koji zaokupljaju pažnju mojoj publici, da kropujem, editujem, insertujem, eksportujem, pišem, brišem i intervjuišem. Bila sam i scenarista, i snimatelj, i lice podkasta, i producent, režiser i PR. Čitala sam, skupljala informacije, imala prepune foldere ideja i trudila se da konstantno donosim nove teme na sto. Otkrila sam ko su bitna imena u slavistici i kontaktirala s njima. Većina njih nije odgovorila. I naučila sam da se nosim s tim. Malo njih me je zaista podržalo – profesor Marc L. Greenberg i profesorka Irina Kiseljova su dvoje ljudi kojima sam neizmerno zahvalna. Ali moj podkast mi je doneo mnogo divnih poznanstava. Divne ljude koji su mi pisali, koje sam upoznavala na raznim mestima, koji su mi pomagali i podržavali me. Najpre sam pokušala da svoj privatni život isključim iz podkasta – što naravno nije moguće. Onda sam ubrzo shvatila da je to čar celog projekta – ljudi upoznaju i tebe, a ne samo tvoj proizvod. *Slavstvuyte!* se bavio leksikom, sintaksom, dijahronijom i sinhronijom, obrađivao teme poput slenga, istorijskih zanimljivosti kao i kompleksnijim temama za ljude sa lingvističkom pozadinom. Međutim, trudila sam se da sve uvek bude dostupno svima. Da bude razumljivo i nekome ko dolazi iz drugog područja. Tokom 2021. i 2022. godine uspela sam da napravim i *online* magazin u kome su kolege objavljivale svoje radove. Neko vreme smo vodili i čitalački klub, gde smo diskutovali o naučnim radovima koje smo čitali. Intervjuisala sam kolege o njihovim projektima i sa nekima radila i dodatne projekte. Bilo je zaista, zaista jedno predivno iskustvo.

Početak 2024. godine je doneo neke promene i moj fokus se prebacio na druge stvari. Postalo mi je teško da obrađujem audiozapise, da pišem, snimam i radim na projektu. Osećala sam veliku obavezu prema zajednici, ali nimalo motivacije. Mislila sam "proći će, daj mu malo vremena". Vreme je odmicalo, ali se motivacija nije vraćala. Tu i tamo bih se naterala da napišem neki post, obećam neku epizodu, što bi se uvek završavalo neispunjavanjem datog obećanja i osećajem krivice. Ljudi su mi ponudili i pomoć – ali to nije pomoglo. Moja ideja se jednostavno ugasila. U septembru sam odlučila da to bude to – da stavim tačku na jednu priču koja je trajala tri i po godine. Da zaokružim jedan divan period i pređem na nove izazove. Nekad je potrebno da znamo kada je kraj. Ali to nas ne sprečava da divne uspomene uvek nosimo sa sobom. I *Slavstvuyte!* će za mene to i uvek biti – jedna divna uspomena. ■

Slavstvuyte!
Dina Stankovic

LANGUAGE LEARNING · TWICE MONTHLY ·

Slavstvuyte is a podcast dedicated to exploring the fascinating world of Slavic languages. Join me as we delve into the rich history, vibrant cultures, and diverse

▶ Latest Episode

+ Follow

Episodes >

- 01.06.2024 · Experience in learning Slavic languages 44 min
- 03.02.2024 · LGBT Terminology in Slavic languages (Aug 2021) 8 min
- 01.12.2023 · Intro to West Slavic slang - Polish 12 min

<https://www.instagram.com/slavstvuyte/>

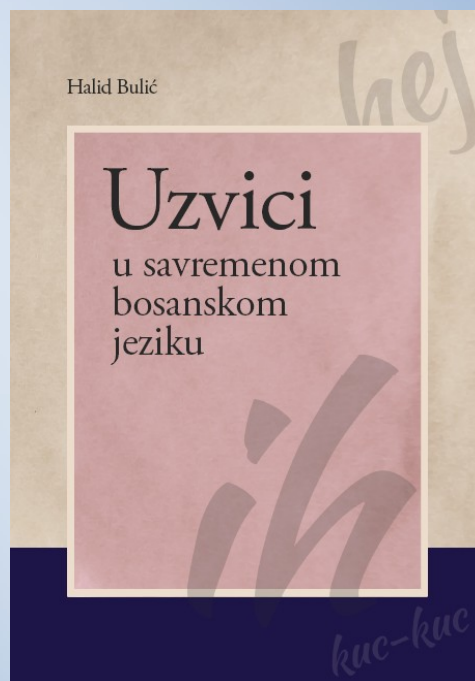
<https://open.spotify.com/show/5bEw2XT45DSPVsEYOoATCt>

<https://www.youtube.com/@slavstvuyte/videos>

Nova knjiga u izdanju Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli
Tuzla, 2024, 208 str.
Dostupna na linku:

https://www.academia.edu/127235664/Na_marginama_leksikografije_i_gramatike

Nova knjiga u izdanju Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli
Tuzla, 2024, 174 str.
Dostupna na linku:

https://www.academia.edu/127173459/Uzvici_u_savremenom_bosanskom_jezik_u_Interjections_in_Contemporary_Bosnian_Language_2024

Halid Bulić (ur.)

Traganje i trajanje u jeziku:
Lingvazinovi intervjui

Uskoro u izdanju Instituta za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Nova knjiga

Refik Bulić

BOSANSKI PRAVOPIŠNI PRIRUČNIK

Izdavač: Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli
Tuzla, 2025, 622 str.

Više informacija o knjizi pronađite na FB stranici

[Bosanski pravopis Refika Bulića](#)

